

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

PANEL

***“KAFKASYA’DAKİ SON GELİŞMELER ve
TÜRKiYE”***

10 MART 2004

ACILIS

Prof. Dr. Enver HASANOĞLU

Müdür

Prof. Dr. Mehmet HABERAL

Rektör

PANEL YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. ŞULE KUT

Bilgi Üniversitesi Rektör Yardımcısı

PANELİSTLER

Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ

ASAM Başkanı

Prof. Dr. Hüseyin

ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü

Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Sırrı HAKAN KIRIMLI

Bilkent Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Yer:Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampüsü Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu

Eskişehir Yolu 20. Km. ANKARA

Saat:14:00

Tel: (0312) 213 05 60 212 90 74 213 72 93 Fax: (0312) 223 68 15

E-Posta: sam@baskent.edu.tr Web <http://sam.baskent.edu.tr>

Prof. Dr. ENVER HASANOĞLU (Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü)- Sayın Rektörüm, değerli konuklar, basınımızın seçkin temsilcileri, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezince düzenlediğimiz “Kafkasya’daki Son Gelişmeler ve Türkiye Konulu Panelde” sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duymaktayız.

Sizlerinde yakından takip ettiği gibi, 2003 Ocak ayından beri düzenlediğimiz panellerde, ülkemizi yakından ilgilendiren konularda uzman olan kişileri bir araya getirerek, konunun farklı bakış açılarıyla tartışılmasını amaçlamaktayız. Bu girişimlerimiz sonucunda da, müspet reaksiyonlar alınca, şevkimiz daha da artarak çalışmalarımıza devam etmekteyiz. Bugün de ülkemiz gündeminde olmakla birlikte, Avrupa Birliğiyle ilişkilerin gölgesinde kalmış olan Kafkasya’daki gelişmeleri ele alacağız.

Değerli konuklar, Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir köprü olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede Kafkaslardaki sorunlar Türkiye’yi hem ekonomik siyasi yönden, hem de kültürel açıdan etkilemektedir. Bölgenin enerji kaynakları açısından zengin olması nedeniyle, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve gelişmiş batılı ülkeler, gelişmeleri yakından takip etmekte, hatta ve hatta dolaylı olarak da, siyasi gelişmelere etki etmektedir.

Kafkaslar ülkemiz için, stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’daki değişimleri yakından izlemek, politik ve ekonomik ilişkileri geliştirmek ve bölgedeki ülkeleri arasında devam eden gelişmeleri takip etmek durumundayız. Azerbaycan din, etnik, dil ve kültürel bağlara sahip, bir ülke olması açısından doğal bir müttefikimiz olarak ortaya çıkarken, sahip olduğu zengin enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden uluslararası pazara taşınması projesi olan, Bakû-Ceyhan boru hattı önemli bir proje olarak gündemdedir. Gürcistan’da, tam Türkiye’nin Orta Asya’ya açılan kapısı olması, hem de boru hattının güzergâhında olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Bölgede Ermenistan’la Dağlık Karabağ ve sözde soykırım iddiaları nedeniyle normal diplomatik ilişkiler kurulamamıştır.

Değerli konuklar; bölgesel güçler kadar Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere, Batılı güçlerin rekabet alanı olan Kafkaslarda zengin enerji kaynakları ve bu kaynakların taşınması kadar önemli olan ve son dönemde yaşanan siyasi gelişmelerin de katkıda bulunduğu istikrar sorununun Türkiye’nin dış politikası açısından ne kadar önem

taşıdığı bir kez daha vurgulamak istiyorum. Bu nedenle, bölgede etnik, politik, ekonomik ve kültürel yapılarının irdelenmesine ve Gürcistan'daki kadife devrimiyle, Amerika Birleşik Devletlerinin Büyük Ortadoğu projesini de dikkate alarak, bölgedeki son gelişmelerin farklı yönleriyle değerlendirilmesine yardımcı olacağına inandığımız panelimizi onurlandıran sayın konuklara teşekkür ederken ve bizi her zaman destekleyen Sayın Rektörümüze teşekkür ederken, bizim Stratejik Araştırmalar Merkezinin Yönetim Kuruluna ve Genel Sekreterimiz Ayfer Yılmaz'a teşekkür eder panelin başarılı geçmesini diliyorum.

Teşekkür ediyorum.

SUNUCU- Açılış konuşmalarını yapmak üzere Rektörümüz Prof. Dr. Sayın Mehmet Haberal'ı kürsüye davet ediyorum.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. MEHMET HABERAL (Başkent Üniversitesi Rektörü)- Değerli konuklar, Başkent Üniversitesi aslında, hem bilimsel olarak, hem de diyebilirim ki, sosyal olarak, ekonomik olarak, hatta ülkenin, özellikle bu günlerdeki psikolojik yapısını da dikkate alarak, ülkeye yararlı işler yapmaya devam ediyor. Dünya durduğu sürece de, inşallah bu görevine devam edecek. Bu yeterli mi? Elbette yeterli değil, çünkü insan arzularının, insan ihtiraslarının sonu yoktur. Üç şeyin sonu yoktur, "ihtirasın sonu yoktur, güzelliğin sonu yoktur, paranın da sonu yoktur" diyorum. Eğer onları yeteri kadar değerlendirebilerseniz, o zaman çok yararlı oluyor, işte bizler de bunu yapmaya çalışıyoruz.

Sizlere gerçekten çok teşekkür ediyoruz, bu toplantılar ülkemizin gerçekten, özellikle bu günlerde ihtiyacı olan toplantılardır. Ben hemen hemen her toplantıda aynı şeyi söylüyorum. Maalesef üniversitelerimiz Başkent dahil, yeteri kadar bu aktivitelerini sürdürüyorlar. Eğer onlar gerçek anlamıyla, özellikle şu 1960'lı yıllarda üniversitelerin o heyecanlı dönemlerini gündeme getirebilseler, inanıyorum ki o zaman, ülkemiz çok daha değişik bir havaya girecek, daha dünyada güçlü sesini duyurma fırsatını bulacaktır.

Her nedense, anlayamıyorum ve çözemiyorum da, inanınız hemen hemen her gün ben bu soruyu kendime soruyorum, acaba neden? Cevap da bulmuş değilim, eğer sizler cevabını biliyorsanız, lütfen bana da söyleyin. Bütün bunların yanında, gerçekten Sayın

Hasanoğlu'nun da söylediği gibi, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi yoğun çalışıyor. O kadar yoğun çalışıyor ki, bu yoğunluğa ne biz öğretim üyeleri, ne de öğrencilerimiz ayak uyduramıyorlar. Onun için bu salonun bazı yerleri boş kalıyor, kusura bakmayın.

Neden böyle? Biraz önce de söylediğim gibi, gerçekten niye bu toplantıları bu denli sık yapıyoruz? Türkiye'nin etrafında gerçekten ateş yanıyor. İçeride yanmıyor mu diyeceksiniz, içeridekini nasıl olsa hallederiz de, dışarısı önemli. Dolayısıyla biz, bu toplantıları yapmak zorundayız. Hiç olmazsa, bu karar da olsa yine bilmediğimiz birtakım şeyleri öğrenmek ve bunları da bu vesileyle toplumumuza aktarmak yine de biz üniversitelerin görevidir.

Değerli konuklar; Türkiye'nin bulunduğu Ortadoğu, gerçekten biraz önce Sayın Hasanoğlu konuşurken, ben şöyle düşünüyordum, sadece Ortadoğu için değil, adeta sanki dünyanın yeniden şekillenmesine katkı sağlayan bir bölge gibi duruyor. Şöyle bir bakalım: Dinlerin çıkış yeri Ortadoğu, medeniyetlerin çıkış yeri, baktığınız zaman, yine geliyor Ortadoğu Kafkasya'ya dayanıyor, Orta Asya'ya dayanıyor.

Kültüre bakıyorsunuz, tarihi çok geniş, geriye doğru gittiğimiz zaman, neler gelmiş, neler geçmiş bu Anadolu'dan. Sonunda çok şükür biz, hani "Musul Kerkük gitti, hiç olmazsa Misaki Milli hudutlarına sahip çıkalım, hiç olmazsa onu koruyalım" diyoruz. Onun dışında verecek bir şeyimiz kalmadı, inşallah Kıbrıs'ı da kurtarırsak, belki rahat bir nefes alabiliriz.

Dolayısıyla, toplum olarak gayet tabii, eksiklerimiz var, aksaklıklarımız var. Hiçbir toplum her şeyiyle bütün değildir, bir kere önce bunu kabul edelim. Yani, düşünmeyelim ki, burada hepimiz, bir çoğumuz işte Avrupa gördünüz, Amerika gördünüz, Japonya gördünüz, her yeri gördünüz. Orada da işte, bir yerde dilenen insanlara rastlıyorsunuz. Hiç unutmuyorum, Madrid'de kongre nedeniyle bulunuyordum, köşe başında bir bayan oturmuş dileniyordu. Ben de kimseye çaktırmadan, acaba "onun bir slaydını çekebilir miyim?" diye şöyle bir gayret sarf ettim, ama çok önemli bir reaksiyon aldı, yani etraftakilerden.

Dolayısıyla, bizim toplumumuzun da eksiklikleri var, aksaklıkları var. Ama, iyisiyle ve kötüsüyle onları düzeltecek olan, ne yabancılarıdır, ne de aydan gelecek insanlardır, biziz. Tabii. Ortadoğu'da, özellikle Kafkaslarda çok önemli şeyler var. Enerji var, enerji orada yatıyor, doğal gaz var, madenler var her şey var.

Tabii, doğal olarak insanlar bu bölgeye çok yakın ilgi gösteriyorlar. Belki de o nedenledir ki, gerek Ortadoğu'daki Müslümanlar, maalesef ki bu işin içine dahiliz, istediğimiz düzeyde ve o toplumların istediği düzeyde istikrar kavuşamıyorlar. Tabii, burada hep söyleniyor ya, "Türkiye bir örnektir" Gayet tabii, Türkiye bir örnektir, ama hiçbir zaman, şöyle düşünmüyorum ben, Türkiye Ortadoğu'nun bekçisidir; böyle bir şey söz konusu olamaz. Her toplum kendi bölgesinin, kendi ülkesinin elbet ki, bekçisidir, elbet ki, koruyucusudur.

Tabii, çok değişik planlar Ortadoğu'da uygulanmaya çalışıldı. O ülke, bu ülke, hele biz tarihimize bakarsak, o zaman, korkarım ki şu sonuca varırız: Değerli arkadaşlar, Osmanlının İmparatorluğunun akıbetini kimler hazırladı? Bugün peşinde koştuğumuz ülkeler değil mi? O zaman korkarım, bakın, "biz böyle ülkelerle bir arada olamayız" deriz. Ama, ben onu söylemiyorum, dünya bu, globalleşiyor, değişiyor insanlar. Bütün ülkelerle aynı masada oturabiliriz, ama bir şartla, Türkiye Cumhuriyetinin şahsiyetini koruyarak, Türkiye Cumhuriyetinin haklarını koruyarak o masada otururuz. (Alkışlar)

Kafkasya'da Sayın Hasanoğlu söyledi, Azerbaycan zaten, rahmetli Aliyev ne demişti? "her şeyi aynı dilden dini bir, ama iki ayrı ülke" demiştir. Evet, bir millet iki devlet, bu gerçekten çok önemli. Gürcistan'la öyle, zaten Batum burnumuzun dibinde, yani bunlarla bütün şeylerimiz yan yana. Ermenistan'la olay tabii başkadır, yine şöyle bir tarihe bakalım: Şu Adana olaylarını bir hatırlayalım, orada Ermenileri Türklere karşı nasıl kullandılar, kimler kullandı bunlara bir bakalım? Biz Ermenilerle beraber yaşamıyor muyuz? Yaşıyoruz, ama ne oldu? Bir soykırım furyası ortaya atıldı.

Orada da Başkent Üniversitesi olarak sanıyorum biz, önemli bir iş yaptık. Önemli derken şunu kastediyorum: Fransa bu kararı aldığı zaman, biz Başkent Üniversitesi olarak Fransa'yı boykot ettik. Senatoda aldığımız kararla "eğer Ermenilerle Türkler arasında problem varsa, o sorunu Ermenilerle Türkler çözer, Bir başkası değil" dedik. O nedenle bir sempozyum günü planladık, Ermenistan'dan bilim adamları davet ettik,

biletlerini dahi gönderdik, Büyükelçilikle görüştüm, Moskova'da vizelerini dahi hazırlattık. Fakat orada soykırım enstitüsünün başında bulunan beyefendi, "ben Türkiye'ye gelirim soykırım müdürü olarak gelirim" deyince, işler buzuldu. Tabii, böyle bir şeyi kabul etmemiz mümkün değildi, sonunda da bu beyefendinin direnmesi nedeniyle, bu sempozyumu biz iptal ettik.

Sonra ne oldu? Bu insanlar döndüler, "aman ne olur bu toplantıyı yapabilir miyiz?" dediler, ben de kendilerine teşekkür ettim. "biz tarihi görevimizi yaptık, ama siz bu fırsatı kaçırdınız, ama unutmayın ki, yine bizimle sizin aranızdaki problemleri biz kendimiz çözeceğiz, lütfen başkalarına da ihtiyaç duymayın" dedik. Tabii, bunlar sadece Ermenistan'la mı, işte Ortadoğu'da, Kafkasya'da bir sürü problemler var. Tabii, ben bunların detayın bilemem, bilsek zaten bu paneli düzenlemezdik.

Dolayısıyla, ben inanıyorum ki, bu konuları tartışacak olan panelistler bize çok şey söyleyecekler, ben kendilerine çok teşekkür ediyorum; sizlere de teşekkür ediyorum, bu kadar işiniz arasında böyle önemli bir konuyu dinlemeye geldiğiniz için.

Saygılar sunuyorum.

SUNUCU- Konuşmalarını yapmak üzere konuk konuşmacımız Azerbaycan Büyükelçisi Sayın Mehmet Neruzoğlu Aliyev 'i kürsüye davet ediyorum.

MEHMET NEVRUZOĞLU ALİYEV (Azerbaycan Büyükelçisi)- Sayın bakanlarım, sayın milletvekillerim, sayın rektörlerim, aziz hocalarım, aziz gençler hepimizi saygıyla selamlıyorum. Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezine bu güzel toplantıyı yaptığı ve beni buraya davet ettiği için, çok çok teşekkür ediyorum.

Son zamanlar bu kadar sevdiğim, saygı duyduğum insanlarla bir arada olmamıştım. Çok mutluyum ki, uzun zamandır görmediğim, çok sevdiğim dostlarımı, kardeşlerimi, özlerimi bugün burada gördüm. Bunun için de, ayrıca Sayın Rektörümüz de, Sayın Araştırma Merkezinin Başkanına da, Genel Sekreterine de çok çok teşekkür ediyorum.

Bugün ben Kafkasya'daki son gelişmeler ve Türkiye mevzusunda konuşurken, bir genel değerlendirme yapmak istiyorum. İzin verirseniz, Kafkasya değil, Kafkasya'da

bağımsız olan Güney Kafkasya Bölgesinden, buradaki Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetlerinden, orada baş veren son gelişmeler konusunda genel değerlendirme yapmak isterdim.

Güney Kafkasya Sovyetler zamanında, Rusya İmparatorluğu zamanında, Moskova'dan baktıklarına göre, oraya "Za Kafkasya ya da Kafkas arkası" derlerdi. Son zamanlarda dünya literatüründe buraya Güney Kafkasya geçiyor. Güney Kafkasya'da bilindiği gibi, Türk ve Müslüman olan Azerbaycan Ortodoks Hıristiyan olan Gürcistan Cumhuriyeti, Gürcistan Halkı, Grigoryan Ermeni Kilisesine bağlı olan Ermeni Halkı ve Ermeni Cumhuriyeti vardır.

Son duruma değerlendirme yapmak için, bunların bazı rakamlara bakmakta yarar vardır. Bugün Azerbaycan'ın nüfusu 8.2 milyon Azerbaycan nüfusuna maliktir, bunun dışında bilindiği gibi, 2 milyon yakın Azeri, bunun 1 milyona yakını vatandaş olarak 1 milyondan konuk olarak Rusya Federasyonunda yaşamakta; 30 milyonun üzerinde İran'da, 500 bin Ezeri Gürcistan'da yaşamaktadır. Gürcistan nüfusu 4.5 milyondan ibaret nüfusu vardır. Bilindiği gibi, Gürcistan Cumhuriyeti Azerbaycan'la, Türkiye'yle stratejik işbirliğinde olmuşlar ve Gürcü kardeşlerimiz her zaman, Türkiye'yle, Azerbaycan'la beraber Batıya entegrasyon oldular; NATO'ya entegrasyon oldular, bizimle beraber çok önemli adımlar attılar.

Ermenistan Cumhuriyetine gelince, Ermenistan Cumhuriyeti bilindiği gibi, bugün nüfusu 1.5 milyonla, 1.7 milyon arasına düşmüştür. Sovyetler zamanında Ermenistan nüfusu 3,5 milyondur, bunun dışında bugün Rusya Federasyonunda 2.6 milyon Ermeni'nin yaşadığı biliniyor ve Gürcistan'da 500 bine yakın Ermeni nüfusu yaşıyor. Bunların hepsinin son gelişmelere etkisi olduğuna göre, bu rakamları ben hatırlatmak istiyordum.

Bugünkü durumun nasıl ortaya çıktığını hatırlamak için, bir 200 sene öne gitmekte bence fayda vardır. Bugünkü durum nasıl yaratıldı? 1800. Yıllara baksak, bölgede tam Türk dili hakim, nüfusun büyük çoğunluğu Azeri Türkler olmakla bir Türk kültürü, Türk dilinin hakim olduğu bir durum var. Ancak, Ermeni tüccarlarının, Ermeni milliyetçilerinin, Ermeni papazlarının 1700. Yıllardan San Petersburg'a giderek Petro'yla görüşerek, Rusların "büyük Petro" dediği, Türkiye'de başka türlü anılan Petro Rus Çarıyla görüşerek

onu Kafkasya'nın çok zengin bir bölge olduğunu, buranın maalesef, Selman Türk Azerilerinin hegemonyasında olduğunu, altını çizerek şiddetle davet etmiştir. Bunun neticesinde, Kafkas Dağlarına geçemeyen Petro gemileriyle tahmini 704'te gelmiş gemiden Bakû, Erbendi toplarla bombardıman etmiş.

1800'lerde Rus İran savaşından sonra, Rus Türkiye savaşlarından sonra, son 200 senede Rusya İmparatorluğu, akasından Sovyet İmparatorluğu bölgeye hakim olmuş. Yavaş yavaş paralı olarak, özellikle Rus İran savaşından sonra, altınlarla, gümüşlerle İran tarafını razı salarak, büyük miktarda Ermeni nüfuslu, İran arazisinden dünyanın başka yerlerinden Zengezura, Yukarı Karabağ'a yerleştirmek suretiyle Erivan Hanlığına yerleştirmek suretiyle, bu bölgelerde Ermeni nüfusunun fazlalığını temin etmeye çalışmışlar.

Netice olarak, orada yaşayan Azerbaycanlılar zulümle sürgün edilmiş, devamlı olarak Kazakistan'a, Kırgızistan'a, Azerbaycan'ın o sıcak ovalığında olan yaylalardan gelmiş Azeri Türklerini geçinebileceği yerlere göçürmüşler ve orada onların çoğu maalesef geçinememiş, çok zulüm görmüşlerdir.

Sovyetler Birliği kurulduğunda, Sovyet İmparatorluğu kurulduğunda 26 Mayıs 1918 Zengezur'da ve Erivan Hanlığındaki 1800'lerde Ruslar gelirken yüzde 80 nüfus Azerbaycan Türkleri olmuş. 90'nın üzerinde cami olmuş, medreseler olmuş ve orada bir Erivan Hanı olmuş, kendi Hanlığına bağlı. O Erivan şehrini, Ermenistan'ın Başkenti ilan etmişler ve Azerbaycan nüfuslu Stalin zamanında oradan sürerek, bugün Erivan'da bir Azeri Türk'ü yoktur. Böyle bir durum, bugünkü durum yer almıştır.

Netice olarak baksak, Ermeni milliyetçileri, Ermeni şovenistleri, Rus militaristler hep 2-3 sene devamlı olarak Azerbaycan topraklarını, devamlı olarak boşaltarak etnik temizleme yaparak bir Ermenistan Devleti yaratmış. Azerbaycan topraklarını 28 Mayıs 1918'de 120 bin kilometrekarenin üzerinde olan Azerbaycan toprakları bugün, 86 bin kilometrekareye düşmüş, çoğunun da bugün yüzde 20'si komşu Ermenistan'ın işgali altındadır.

Bunun neticesi olarak da, daima Rus İmparatorluğu arkasına, Sovyet İmparatorluğu Ermenistan'ı, Ermeni milliyetçilerini kendilerinin doğal müttefiki olarak

onların Güney Kafkasya'da orduları için bir ordu karargâhı olarak görmüşler, bugün de durum böyle devam ediyor.

Netice olarak, Gürcistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti bugün kardeş Türkiye'yle beraber Batıyla entegrasyona gitmek yolunda stratejik projeleri hayata geçirmek yolundaysalar, Bakû-Ceyhan gibi, Bakû-Erzurum gibi, İpekyolu gibi projeleri Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Batılı stratejik işbirliğinde Batıyla hayata geçirmek yolundaysalar, Rus militarist gruplarla, Rus şovenistlerle, Ermeni şovenistlerle işbirliği neticesinde, Ermenistan bugün Rus ordularının bir karargâh kurduğu, ayrıca Ermeni orduları ve ortak Rus Ermeni ordularının bir merkezine çevrilmiş 300 roketleri de dahil, her türlü modern silahların toplandığı bir merkez haline gelmiştir.

Bunun neticesinde, Ermenistan Cumhuriyeti bütün bu stratejik projelerden kenarda kalmış, tamamıyla sanayisi çökmüş, olan az miktarda sanayisi de Rusya tarafından borçları karşılığında benimsenmiştir. Komşu Azerbaycan'ın topraklarının yüzde 20'sini işgal etmesine bakmayarak, işgal edilmiş topraklarda her şeyimizi mahvederek, satarak başka komşu ülkelere, bir şeyler elde etmişlerse de durumları çok kötü vaziyettedir. Batıyla, demokrasiyle kucaklaşmaktan çok çok uzaklar.

Kardeş Gürcistan'da ve Azerbaycan'da olan son gelişmelere gelince, biliyorsunuz kardeş Gürcistan, Gürcistan'da bir Sayın Rektörümün söylediği gibi, bir kadife devrim baş vermiş. Uzun zaman Gürcistan'ı Sovyet devrinde de, sonra bağımsızlıktan sonra da istikrara kavuşturmuş, büyük hizmetleri olan Shcvardnadze bir ansız devrim neticesinde gitmiş. Yerine Batıda tahsil görmüş, demokrat, Avrupa Parlamentosunda hizmet vermiş, 36 yaşında Mihail Şaakaşvili gelmiştir. Biz bu devrim hakkında, son gelişmeler hakkında özellikle, Mihail Şaakaşvili'nin Azerbaycan'a iki günlük, bundan önce gerçekleştirdiği ziyaret neticesinde birçok şeyler öğrendik. Mihail Şaakaşvili'nin bildirdiğine göre, Gürcistan'ın stratejik hedefleri, Türkiye'yle, Azerbaycan'la, Batıyla stratejik işbirliği, harici siyasetinde bir değişiklik olmayacağını, daha çok demokrasinin ülke dahilinde yolsuzluğa karşı mücadelenin devam edeceğini ve Azerbaycan'la çok yakın işbirliği ve Azerbaycan'dan sonra Türkiye'yi ziyaret ederek, Türkiye'yle de işbirliğini daha da geliştireceğini bildirmiştir.

Sayın Şaakaşvili, hatta Azerbaycan'la çok sınırlarımızı açmalı, gümrük birliğine ve daha çok stratejik işbirliğine gitmeyi önermiştir. Bu ziyaret zamanı, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Şaakaşvili, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliev'le çok yakın münasebet kurduğunu ve çok ortak taraflarının olduğunu, her ikisinin Avrupa Konseyinde uzun zaman görev yaptığını, orada Avrupa demokrasisini çok yakından öğrendiklerini, benimsediklerini ve biri birine çok yardımcı olabileceklerini, bunu da her iki halkın, her iki cumhuriyetin ileri gideceğine işaret vermiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın ondan 6 yaş büyük olduğunu, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın ondan daha tecrübeli olduğunu ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı'ndan da çok şey öğrenebileceğini, çok alçak gönüllülikle kaydetmiştir.

Azerbaycan'da bildiğiniz gibi, Azerbaycan Sovyet devrinde olsun, Sovyet devrinden sonra Azerbaycan'da iç savaş çıktığı bir zamanda, Azerbaycan'ı sevmeyen güçlerin, içeriden ve dışarıdan, Azerbaycan'ı parçalamak, Azerbaycan'ı mahvetme girişimleri devam ettiği bir devirde, Azerbaycan'ı rahmetli Elçibey'in davetiyle gelmiş, bizim Azerbaycan halkının büyük evladı Haydar Aliyev 10 sene Azerbaycan devletinin kurulmasını, Azerbaycan Ordusunun kurulmasını, Azerbaycan devletçiliğinin bugünkü hale gelmesinde büyük hizmetleri olan, bizim Büyük Liderimiz Haydar Aliyev'in vefatından sonra, onun yerine bilindiği gibi, seçkiler neticesinde Hakim Partide Başkan yardımcısı olan, Avrupa Konseyinde hizmet etmiş, Azerbaycan petrolerinin başında olan, Bakû-Ceyhan gibi stratejik projeye büyük hizmet vermiş, Bakû-Erzurum gibi, stratejik bir projenin mimarlarından olan İlham Aliyev gelmiştir.

İlham Aliyev'in yüksek kültürü, eğitimi, Batı medeniyeti, Batı demokrasisini benimsemiş olması, Avrupa Konseyinde kazanmış olduğu büyük tecrübe onun Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Fransa'ya, Rusya ve Kazakistan'a gerçekleştirdiği devlet ziyaretlerinde de, ne kadar büyük tecrübe kazandığını, ne kadar başarıyla Cumhurbaşkanlığını bu kısa müddetle de olsa, devam ettirdiğini açık şekilde ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de Azerbaycan'ın kardeş Türkiye'yle stratejik işbirliğinin, Batıyla stratejik işbirliğinin, NATO'yla stratejik işbirliğinin devam ettiğini, NATO'yla bizim yakın işbirliğimizin ve gelecekte NATO üyesi Avrupa Birliğinin üyesi olmak projelerimizin devam ettiğini, Bakû-Ceyhan'ın bir seneden sonra hazır olacağı ve daha doğrusu Aralık ayında hazır olacağını ve 3-4 ayda petrolerinin oraya nakledilmesiyle,

gelen sene Mart ayında en geç Nisan ayında Bakû petrolerinin Ceyhan'a geleceğini, ondan bir yıl sonra Bakû-Erzurum hattında doğal gazımızın geleceğini ve bu Kazakistan ziyareti neticesinde de, bu işe Kazakistan Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev'in de büyük destek verdiğini, Kazakistan devletinin büyük destek verdiğini, dün de çok büyük bir heyetle Kazakistan petrolcileri, doğal gaz mütehasısları Bakû'ya gelmiştir ve bunu artık Bakû-Ceyhan değil, Akdağ-Bakû-Ceyhan olacağını Cumhurbaşkanımız altını çizmiştir ve bundan da biz eminiz.

Eğer özetlersek, değerli zamanınızı almasak ve o detayları hocalarımıza bıraksak. Altını çizerek, Azerbaycan'da ve Gürcistan'da harici siyasetin son olaylar neticesinde, yani çok tecrübeli Cumhurbaşkanları Shcvardnadze'nin, Haydar Aliyev'in yerine genç dinamik, daha çok demokrasiyi benimsemiş genç liderlerin İlham Aliyev'in Mihail Şaakaşvili'nin gelmesiyle Azerbaycan'da daha çok demokrasi olacağını, yolsuzluklarla daha çok mücadele edileceğini ve stratejik işbirliğinin Türkiye'yle, Batıyla devam edeceğini biz emin olabiliriz. Bu bakımdan, hiçbir değişiklik olmayacağını ve daha çok işbirliği, daha çok stratejik işbirliği, daha çok Batıya, Türkiye'yle beraber entegrasyon olacağını biz görüyoruz ve biz buna eminiz.

Ermenistan'a geldiğimizde, Ermenistan bazen ayrı ayrı hasetli yazlarının dışında, çok üzülen biz bunları özellikle, Türk basınında izliyoruz. Azerbaycan olarak iki şey bizi çok üzüyor. Bazı yazarların bazı, bazı yazılarını Bakû-Ceyhan düşmanlığı ki, Bakû-Erzurum düşmanlığı bunu anlamak mümkün değil di, bu Türk dünyası için, Avrasya için bir can damarıdır, bir kan damarıdır. Yalnız, Gürcistan Azerbaycan, Türkiye için değil, kardeş Kazakistan için de, Özbekistan için de, Türkmenistan için de çok önemlidir. Buna karşı yazdılar ve bazen işgalci, bugün Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sini işgal etmiş. Bir milyondan çok bizim insanlarımızı 11 senedir çadırlarda yaşamaya mahkûm etmiş. Çocuklarımız vagonlarda, Oçadırlarda doğuyorlar, yaşlılarımız çadırlarda ölüyorlar. Şovenist Ermenistan Cumhuriyetini ve Ermenileri haklı gibi gösteren yazıları anlamakta biz çok zorluk çekiyoruz ve böyle toplantıların, basında çıkan bu yazıların ne kadar yalan olduğunu, ne kadar haksız olduklarını ortaya koyuyor.

Ermenistan, maalesef bu bölgede işbirliğine yanaşmayan, Türkiye'nin ona hava koridorunu açtı, deprem zamanı yardım etti, ilaç verdi, buğday geçti. Bugün İstanbul'da 30 binin üzerinde Ermenistan'dan gelmiş Ermeniler para kazanıyorlar. Orada kazanılan

para, Ermenistan'da on kişi geçindiriyor. Bu kadar iyilik neticesinde Ermenistan Cumhuriyeti Diaspora'yla beraber Türk düşmancılığını, soykırım yaygarasını hiç azaltmış değiller. Ben bu yazlara, bu propagandalara çok hayret ederek, Ermenistan'ın yalnız güçlü Türkiye, güçlü Azerbaycan karşısında, aklını başına getireceğini ve real durumun bütün bu stratejik projelerden kazanacaklarını nasıl kaybettiklerini, başka bir cumhuriyete nasıl sanayilerini kaptırdıklarını; nasıl Azerbaycan toprağının yüzde 20'sini işgal etmelerine rağmen, oralarda olan her şeyi satmalarına rağmen, nasıl fakirliğin içinde olduklarını gördükten sonra akılları başına geleceğini umuyorum.

Ben inanıyorum, olan 1,5 milyon nüfusun da böyle işgalci siyaseti devam ederse kaybedeceğine de inanıyorum. Onlar da bugün bilmemiz gerekiyor ki, vize alabilen, bilet alabilen Ermenilerin hepsi Ermenistan'dan kaçıyorlar, özellikle de gençler. Çünkü, bugün ki günümüzde işgalciliğin, şovenistliğin, militaristliğin sonu yok. Hiçbir zaman, ne Azerbaycan'ın, ne Türkiye'nin tek taraflı olarak onlara sarıh görmüş, söylediği gibi, davet ediyoruz, hürmet ediyoruz, biletlerini de gönderiyoruz, yine bunlar öyle kışkırtıktan, büyük Ermenistan hülyasından vazgeçmiyorlar ve kendileri kaybediyorlar. Azerbaycan toprağının yüzde 20'si işgal altında, her alt kişiden biri vagonlarda, çadırlarda oturuyor, çalışmıyor, toprakları işgal altında. Ama, Azerbaycan her sene yüzde on iki tarımda gelişmesi var, yüzde on-on bir sanayide gelişmesi var.

Biz düşünüyoruz ki zaman, Türkiye'nin lehine çalışıyor, zaman Azerbaycan'ın, Gürcistan'ın lehine çalışıyor. Türkiye'nin de bu yapıcı, Gürcistan siyaseti olsun, Azerbaycan siyaseti olsun, Ermenistan'ın düşmancılığına rağmen, Ermenistan siyaseti olsun, son derece yapıcı bir siyaset içerisinde olduğunu, son derece Azerbaycan olarak, Gürcistan olarak Türkiye'nin siyasetinden memnun olduğumuzun altını çizmek istiyoruz.

Bir tek arzumuz odur ki, Türkiye keşke Kuzey Irak'ta biraz daha etkili olabilseydi, oradaki Türkmen kardeşlerimizin çıkarlarını daha iyi savunabilseydik, daha iyi olacağını ben düşünüyorum. Ben bir daha teşekkür ediyorum, sağ olun, var olun. (Alkışlar)

SUNUCU- Konuşmalarından dolayı Sayın Büyükelçimize teşekkür ediyoruz.

Panel yöneticimiz Bilgi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Sayın Şule Kut (Oturum Başkanı)'u, panelistlerimiz Prof. Dr. Sayın Ümit Özdağ (ASAM Başkanı), Prof.

Dr. Sayın Hüseyin Bağcı - (ÖDTÜ Uluslararası ilişkiler Öğretim Üyesi)'yı ve Doç. Dr. Sayın Sırrı Hakan Kırımlı (Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)'yı davet ediyorum.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Bilgi Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Oturum Başkanı)

- Efendim, İstanbul'dan gelmiş bir konuk ve Oturum Başkanı olarak, özellikle Başkent Üniversitesine, Stratejik Araştırmalar Merkezine Teşekkür etmek istiyorum. Üniversitenizde ilk defa bulunuyorum, Özellikle, Türk dış politikası bağlamında Kafkaslar benim çalıştığım alanlardan biriydi. Bir on yıl kadar araya Balkanlar girdi, şu anda konuşmacı olarak değil, ama Panel Yöneticisi olarak burada bulunmaktan çok memnunum. Sayın Rektörüm, özellikle sevgi ve saygıyla selamlıyorum, Ayfer Hanıma ve Merkez Müdürümüze de ayrıca bu panel için teşekkür ediyorum.

“Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye” başlığını taşımasına karşın, konumuzun daha çok Güney Kafkasya'yı ilgilendirdiğini Sayın Büyükelçim yaptığı çok aydınlatıcı ve çerçeve çizici konuşmada belirtti. Şu an itibariyle, bakacağımız ülkeler ve birbirleriyle ilişkileri ve Türkiye'yle ilişkileri, dünyanın bakışı, üç ülke üzerinde odaklanacağız. Bunlar bağımsızlıklarını kazanmış, devlet halinde yaşayan, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan olacak. Bu konuda üç konuşmacımız var, sırayla konuşmacılarımızı takdim edeyim, siz kendilerini tanıyorsunuz, özellikle Ankara'da olduğunuz için sık sık da görüşme fırsatınız oluyordur. Prof. Dr. Sayın Ümit ÖZDAĞ (ASAM Başkanı) ilk konuşmacımız olacak, sonra Prof. Dr. Sayın Hüseyin BAĞCI - (ÖDTÜ Uluslararası ilişkiler Öğretim Üyesi) ve daha genç bir arkadaşımız Doç. Dr. Sayın Hakan KIRIMLI (Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi).

Ben sözü daha fazla uzatmadan, Ümit bey sizinle başlamak istiyorum; siz bir ikinci çerçeveyi bizim için çizer misiniz?

Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ (ASAM Başkanı)- Çok değerli konuklar, ben de hepinizi saygıyla selamlayarak konuşmama başlamak istiyorum.

Sayın Büyükelçimi uzun senelerden beri tanıyorum, kendisi Ankara'daki duayen Büyükelçidir. Sadece Büyükelçi değildir, onun ötesinde dünya çapında bir bilim adamdır. Diplomasiye sonradan geçmiş ve belki diplomasiye geçmeseydi bilim alanında kalsaydı,

insanlığın büyük katkılarına devam edecekti, ama şimdi Türk-Azerbaycan ilişkilerine önemli katkılarda bulunmaya devam ediyor.

Benim Azerbaycan'la ilgim sadece bilim adamı olarak ilgi değil, aynı zamanda Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneğinin de Genel Başkanlığını büyük bir onurla yürüttüğümü ifade etmek isterim. Sayın Büyükelçimin konuşmasında takıldığım bir nokta var. Bunu gariptedim doğrusu, o da şu: Demokratik bir ülkede, demokratik bir ülkenin Büyükelçisi mevcut Devlet Başkanını bu kadar övmemeli diye düşündüm. Eğer, mevcut Devlet Başkanı bu kadar övülürse burada bir sıkıntı vardır. Ben Sayın Büyükelçinin bunu taktir edeceğini düşünüyorum, belki bana sonra ileride cevap verebilir, muhakkak verir. Çünkü kendi her şeyden önce benim baba dostum ve dostum.

Kasım 2003'de Gürcistan'da Washington destekli örtülü bir operasyonla bir hükümet darbesi yapıldı. Bunun arksından gözlerin daha fazla Kafkasya'ya çevrildiğini gördük. ABD'nin bölgede hükümet darbesiyle iktidarı değiştirecek kadar etkin olması ve bu süreçte Türkiye'de yaşanan gelişmelerin dışında kalması, Türk kamuoyunda tedirginlik ve merakı yol açtı. Kafkasya'da neler oluyor ve yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye etkileri neler olabilir gibi sorulara cevap aranmaya başlandı.

Kafkasya'da yaşanan gelişmeleri tek bir cümleyle özetlemek gerekirse, Kafkasya'nın giderek daha fazla Amerikanın nüfuz haline gelmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum ABD'nin, özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren bu bölgeye yönelik uyguladığı politikanın doğal bir sonucudur. Sovyetlerin dağılmasını takip eden ilk yıllarda, ABD'nin bu bölgeye yönelik politikasını Clinton yönetiminin önemli isimlerinden Strop Talbot önce Rusya politikası çerçevesinde uygulamaktaydı ve Rusya Federasyonuna bu politika Kafkasya ve Orta Asya'da rahat bir etkinlik alanı çiziyordu. Bir anlamda ABD, Kafkasya'ya yönelik Moskova merkezli bir politika izlemekteydi. Amerika sadece bölgede enerji kaynakları merkezli bir politika yürütüyordu. Amerikan konsorsiyumları, Amerikan şirketleri aslan payını aldıkları sürece Kafkasya'da ve Orta Asya'da, Türkistan'da ne yaptıkları hemen hemen hiç önemli değil.

Ancak, 1990'ların ikinci yarısından itibaren, Washington'da havanın değişmeye başladığını görüyoruz. Petrol merkezle yaklaşımdan, jeopolitik merkezli yaklaşıma kayılıyor. Bunun en belirgin göstergelerinden birisiyse Şubat 1995'de bölgede enerji

kaynaklarının Rusya üzerinden değil de, Türkiye üzerinden taşınması yönünde Washington'un karar almış olması. Öte yandan, Rusya'da da Amerika Birleşik Devletlerinin tek kutupluluğunu eleştirel şekilde yaklaşan ve daha Andrei Kozirev döneminde Avrasyacılığa doğru kayan bir çizginin ortaya çıkmasıydı. Bu ikisi birleşince, yani üstelik Kozirev'den sonra, çok kutuplu uluslararası sistemin öncü savunucularından Dermakov Dışişleri Bakanlığına gelince Amerika Birleşik Devletlerinin 1990'ların ikinci yarısında Kafkasya ve Orta Asya politikası tamamen değişti. Üstelik Kozirev döneminde Rusya Federasyonu, ABD'nin ekonomik işbirliği için gerekli gördüğü Bağımsız Devletler Topluluğunu kendi egemenliğinde bütünleşmiş tek bir varlığa dönüştürmek için de çalışmaya başladı. Bağımsızlığını yeni kazanmış yeni cumhuriyetlerde Rusya 28 askeri üs elinde bulunduruyordu. Bu çerçevede bir askeri komuta yaratmaya çalıştı. Bu ülkelerin dış sınırlarının Rusya tarafından korunması girişimi gerçekleştirildi. 1996 başında daha da ileri gidildi ve Duma Sovyetler Birliğinin dağılmasını reddeden bir de karar aldı. Moskova'da bunlar yaşanırken, Clinton yönetimi Çeçenistan savaşında konvansiyonel zafiyeti su yüzüne iyice çıktıktan sonra, Washington'un Rusya Federasyonuna karşı izleneceği politika da, Moskova'nın vesayetinden kurtulan ülkelerin Atlantik İttifakının katılımına öncelik verilmesini savunan ve Rusya'ya potansiyel bir göz, potansiyel bir düşman gözüyle bakan şahinlerin ağırlık kazandığı belirginleşiyor. Clinton döneminin ikinci yarısında şahinler Rus Amerika Birleşik Devletlerinin Rusya politikasını şekillendirmeye başladılar.

Fikir alanında bu görüşün öncülüğünü yapan Brzezinski Zibigniewa, Brzezinski Zibigniewa büyük satranç tahtası adlı çalışmasında Batıyı reddederek, iddialı ekil oyuncu haline gelen Rusya Federasyonunun iki durumda, Amerikanın Avrasya'daki önceliğini sınırlandıracağını ileri sürüyordu. Bunlardan Kafkasya'nın da içinde yer aldığı Güney üzerinde kontrol elde etmesi ve büyük Doğulu oyuncularla ittifak kurmasıydı, yani İran, Çin. Bu görüşün doğal sonucu, Amerikan hegemonyasına ilişkin gelebilecek tehditlerin önlenmesi için, Rusya Federasyonunun Kafkasya ve Orta Asya üzerindeki belirleyici siyasal etkisinin ortadan kaldırılarak, jeopolitik çoğulculuk sağlamak oldu. Brzezinski'ye göre, Rus tek elini kırarak bölge ulaşım ağlarıyla denizden ve karadan küresel ekonomik etkinliğin büyük merkezine bağlandığı zaman, jeopolitik çoğulculuk kalıcı bir gerçeklik olacak.

Bu bakımdan Brzezinski "jeopolitik nefer" olarak tanımladığı Azerbaycan'ın Rusya'yı bölgeye girişte tek el uygulamakla engeleyebileceğini ve böylece Rusya'yı yeni Orta Asya devletlerinin politikaları üzerinde etkileyici, siyasal etki yapmaktan mahrum bırakabileceğini ileri sürmekteydi. Ne var ki, İran'la ilişkilerin gelişeceği varsayımına dayanan bu görüş, İran'ın özel olarak Ermenistan ve Rusya Federasyonu ile ilgili politika, genelde de uluslar arası sistemdeki konumu sebebiyle eksik kaldı. Ermenistan-Azerbaycan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda Azerbaycan'ın bu görevi ancak Türkistan'la birlikte sağlayabileceği ortaya çıktı. Dolayısıyla Gürcistan da Azerbaycan'la beraber jeopolitik mihver olarak isimlendirmeyi hak edebilecek bir konuma dönüştü.

Sonuç olarak, genelde Batılı devletlerin, özelde de ABD'nin bölgeye yönelik 4 politikasının 4 temel ilkesi var.

Birincisi; Kafkasya ve Orta Asya'nın yeniden Rusya Federasyonunun denetiminin altına girmesini engellenmesi.

İkincisi; küresel topluluğun burada bir engelle karşılaşmadan mali ve ekonomik erişime sahip olabilmesinin güvence altına alınması.

Üçüncüsü; Hazar Havzası enerji kaynaklarının İran ve Rusya Federasyonu dışında alternatif güzergâhlar taşınması.

Dördüncüsü; bu ülkelerde demokrasinin ve serbest piyasa ekonomisinin ve serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi. ABD'nin bu politikasının Azerbaycan ve Gürcistan'ın Rus nüfuzu alanından uzaklaşıp, Batı yönlü politikalar izleme istekleriyle örtüşmesi sonucunda ilişkilerin yoğunlaştığı, yakınlaştığı 1990'ların ikinci yarısı yaşandı. 1990'ların ikinci yarısında ve 2000'lerin başında, ABD'nin Azerbaycan ve Gürcistan'la ilişkilerinde, yoğunluk ve derinleşme yaşanırken, çok önemli birkaç gelişme de oldu, bunlardan birisi Afganistan operasyonuydu. 11 Eylül sonrasında oluşan konjoktürde Amerika Birleşik Devletleri daha önce girmesi mümkün olmayan Türkistan bölgesine girdi ve Afganistan üzerinden Büyük İskender'den buyana ilk kez Asya dış bir güç, Asya'nın bu kadar derinliklerine nüfuz edebilmiş oldu.

Öte yandan, Kafkasya'da da önemli gelişmeler oldu. Mayıs 2002'den itibaren 2000 Gürcü askerinin eğitilmesini hedefleyen 21 aylık Gürcistan eğitim ve donanım

programı başlatıldı. Bu çerçevede 200 Amerikan askeri danışmanı Gürcistan'a gönderildi. Bunlar sadece nüfus cüzdanlarını göstererek, sınırdan içeri girip çıkabiliyorlar. İstedikleri silahı Gürcistan içlerinde taşıyabiliyorlar ve diplomatik dokunulmazlığa sahiptirler ve hâlâ devam ediyorlar.

Öte yandan, Afganistan operasyonu sebebiyle, Azerbaycan hava sahasına ihtiyaç duyan Bush yönetimi 1992'den beri haksız olarak uygulamakta olduğu Ermeni lobisinin çabalarıyla, özgürlüklere destek kanununun 907. Sayılı ilavenin uygulanmasını, yani Azerbaycan'a ambargoyu durdurdu, demek ki olabiliyormuş. 907'nin durdurulmasından sonra Azerbaycan'da da askeri ilişkiler hızla geliştirildi. Bu askeri ilişkiler açısından toparlayıcı fikir olarak Irak savaşının hemen akabinde başlayan ve halen devam etmekte olan Avrupa'daki Amerikan birliklerinin yeniden konuşlanması tartışmalarında, Gürcistan ve Azerbaycan'ın da isminin geçmesi göz önünde bulundurularak, ABD'nin Kafkasya'da üst edinmeye çalıştığını da söyleyebiliriz. Bu noktada Gürcistan'daki "kadife devrim" diye anılan, ama aslında tam anlamıyla bir kudeka, yani Hükümet darbesi olan sürece gelmek istiyorum.

Kasım 2003'de Gürcistan'da gerçekleştirilen darbe, ABD'nin bölgeyle ilişkileri açısından bir başka dönüm noktasıdır. Meselenin özünde ABD'nin artık ski komünist gelenekten gelen ve yolsuzluklara bulaşmış liderlerle çalışmamak istemesi yatmaktadır. İki neden bulmaktan dolayı Amerika Birleşik Devletleri bunu istememektedir.

Birincisi; Bu bölgeye yapılan, bu ülkelere yapılan Amerikan yardımları boşa gitmektedir, çünkü yardımlar hortumlanmaktadır.

İkincisi; Amerikan şirketleri böyle bir yolsuzluk ortamında sağlıklı iş gerçekleştiremedi. Bundan dolayı Amerika Birleşik Devletleri Gürcistan üzerinde bir plan hazırlamıştı. 2 Kasım 2003'de yapılan seçimlerde, bu planın da uygulanması düşünülmüştür. Aslında, ilk plana göre, 2 Kasım 2003'de yapılacak seçimler demokratik yapılacak ve bunun sonucunda da seçimleri muhalefet kazanacaktı. Muhalefet Eduard Shcvardnadze yönetimiyle 1,5 yıl beraber çalışacak, böylece iktidar muhalefet ilişkileri düşmanlıktan çıkarılıp, rekabete dönüştürülecek. 2005 yılında görev süresi dolan Eduard Shcvardnadze'nin yerine muhalefet devlet başkanlığı seçimlerini kazanacak. Böylece iktidar değişimleri için yumuşak bir geçiş sağlanmış olacak. Eğer bu senaryo başarılı

olsaydı, diğer cumhuriyetlerde de, örneğin 2005'de Azerbaycan'da yapılacak parlamento seçimlerinde aynı yöntem uygulanırsa bir neden. Fakat, Eduard Shcvardnadze'nin bu senaryoda oynamak istememesi sonucunda, darbe sürece gerçekleşti.

4 Ocak 2004'de olağanüstü devlet başkanlığı seçimlerini kazanan Şaakavili'nin oluşturmuş olduğu Hükümette ABD'nin etkisini görmek çok kolay. İki üyesi 28 yaşında, çoğunluğu 30 yaşında. 20 kişiden oluşan kabinenin 14 üyesi yurtdışında ABD'de yüksek lisans doktor yapmış ve ABD'nin sağladığı kurslarla değişik programlara katılmıştır.

Bu salonda oturanların çoğunun soğuk savaş döneminin gençleri olduğunu görüyorum. İsterseniz buradan ABD'yi çıkaralım, yerine Sovyetler Birliğini koyalım, CIA' yi çıkaralım, KGB koyalım, aslında oyun devam ediyor. Mesela, Ekonomi Bakanı 1975 doğumlu Princeton Üniversitesinde 1998'de yüksek lisansını tamamlamış, Savunma Bakanı 1977'de Salt Medical University'de yüksek lisans yapmış, 2003'de Harward University Kennedy State Managament'da çalışmış. İçişleri Bakanı George Paramit ise, Almanya'da NATO'ya George Marshall European Santrof Security'de çalışmalarda bulunmuş. Ayrıca yeni kabinenin dört üyesi, maliye, eğitim, adalet, kültür ve spor bakanları da, çeşitli dönemlerde Soros Vakfı'nda görev yapmışlar.

Bir süre önce televizyonda bir film gösteriliyor, filmin konusu Amerika Birleşik Devletleri bir Karaip ülkesinde bir darbe hazırlıyor, darbeye diktatör götürülecek ve yerine bir başkası getirilecek. Darbeyi planlayan CIA görevlisi CIA Direktörüne bilgi veriyor "efendim, darbe çalışmaları çok iyi geliyor, bu darbeden sonra yerine getireceğimiz yeni hükümetin başına getireceğimiz zat da adanın önde gelen ailelerinden birisinin mensubu, Harward Üniversitesinde doktorasını yapmış, üstelik fikirlerini kendisine ait zannediyor" diyor.

Hiç kuşkusuz ki, yeni yönetimin başarılı olup olamayacağını sadece Gürcistan'ı değil aynı zamanda, bölgedeki aktörleri ve Gürcistan'da oyuncu olmamakla birlikte gelişmelerden etkilenme potansiyeli taşıyan Bağımsız Devletler Topluluğu coğrafyasındaki, yeni yönetim şimdilik yolsuzluklarla mücadeleyi ön plana çıkartıyor. Zaten, Halk Meclisinde Şaakaşvili'yi en fazla popüler kılan da bu husus. Ancak, yolsuzluklarla gerçekten başa çıkabilecek mi? Bunu şimdiden söylemek mümkün değil,

ama halk Şaakaşvili'nin bu doğrultuda çaba göstermesinden bile çok büyük memnunluk duyuyor.

Toprak bütünlüğünü de sağlaması önemli bir husus, ancak biliyorsunuz Shcvardnadze'ye karşı memnuniyetsizliğin temelinde toprak bütünlüğünü sağlayamama değil, başka bir şey ekonomik sefaret yatıyordu. Bundan dolayı Şaakaşvili'nin önündeki en önemli görevlerden birisi de ekonominin düzeltilmesi.

Öte yandan, Acaristan'da da önemli gelişmeleri bekleyebiliriz, yalnız Acaristan üzerinde Amerika Birleşik Devletlerinin şu anda fiilen bağımsız olan bölge üzerinde gittikçe daha fazla baskı uyguladığını görüyoruz. Devrimin ardından takındığı yanlış bir tavırdan dolayı da Acaristan'da halk Aslan Abaşiksa yönetiminden gittikçe uzaklaşıyor.

Bu devrimin veya darbenin bölgesel bazı etkileri de olacak, çünkü bağımsız devletler cumhuriyetlerindeki muhalefetin taşıdığı bazı umutlar var, "Gürcistan örnek olur mu?" diyorlar. Gerçekten Kırgızistan yönetimine son günlerde yapılan Amerika Birleşik Devletleri'nden bir çağrı var. Kırgızistan'da da yönetimin değişmesi çağrısı gerçekleşiyor. Gürcistan'ın eski Sovyet tarihini gözden geçirdiğimizde de, oynadığı bir öncü rol var. İlk Prestroika sürecinde çifte reddedici bir tavır almıştı Gürcistan. Bunlardan iki şeyi reddediyordu Gürcüler, bunlardan birisi, Moskova'dan yönetilmektir, diğeri komünist partisi tarafından yönetilmektir, diğeri komünist partisi tarafından yönetilmektir. SSCB içerisinde "çifte reddedici devrim" dediğimiz ilk devrim de Gürcistan'da gerçekleşmiştir. Mesela, Baltık cumhuriyetlerinde de devrimler gerçekleşti, ama orada komünist parti sekreterleri bağımsızlık hareketinin başını kendileri çekiyorlardı. Gürcistan'sa milli devrimi, demokratik devrimle birlikte gerçekleştirdi.

Bunu zaten, Azerbaycan'daki devrim, Moldova'da devrim, Ukrayna'da devrim, yani milliyetçi demokrat iktidarların gelmesi izlemiştir. Azerbaycan'da Haydar Aliyev'in Gürcistan'da da Shcvardnadze'nin geri dönüşleri, eski komünistlerin geri dönüşü olarak da yorumlanmıştı. Bağımsız devletler cumhuriyetleri içerisinde ilk kez Gürcistan'da tekrar bir muhalefet iktidara gelmiş oluyor. Şaakaşvili'nin bu gelişi, acaba Bağımsız Devletler Topluluğunda ikinci bir demokrasi dalgasına yol açacak mı, bunu göreceğiz, şimdiden bunu söylemek oldukça zor. Ancak, iki ülkeden, hatta üç ülkenin çok önemli bir potansiyel taşıdığı gözüküyor. Birincisi Ukrayna, ikincisi, Ermenistan, üçüncüsü Azerbaycan.

Şimdiden Ermenistan'da muhalefet, özellikle sivil toplum örgütleri aralarında Soros Vakfınca desteklendiklerini saklamayanlar da var. Açıkça iktidarın istifasını talep etmeye başlamışlar ve bu eğilim gittikçe yükseliyor. Ayrıca ilginç ki, Ermenistan'daki yeni muhalefet hareketi Rusya'ya bağımlılıktan yakınmakta, yürüten politikanın ülkeyi yalnızlığa doğru sürüklediği ileri sürmekte ve Ermenistan'ın dış politikasını NATO üyeliği doğrultusunda değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Eğer Gürcistan'da bu süreç başarılı olursa, bölgesel etkileri olacak. Peki, Rusya'nın tavrı ne? Rusya'nın tavrı çok belirsiz, Rusya yaşananlardan hiç memnun değil, ancak neden memnun olduğunu anlamamakta çok kolay değil. Çünkü Şaakaşvili gibi Batı yanlısı birisinin iktidara gelmesi mi rahatsız eden? Hiç sanmıyorum, çünkü Şaakaşvili'den önce iktidarda bulunan Shcvardnadze Rusların, özellikle de Rus generallerinin Sovyetlerin dağılmasından iki numaralı sorumlu olarak nefret ettikleri bir insandı. Ondan dolayı da Rus-Gürcü ilişkileri bütün 1990'lı yıllar boyunca gergin kalmıştı.

Öte yandan, 1996'dan itibaren küresel stratejileri değiştiren, buna bağlı olarak da Kafkasya ve Türkistan cumhuriyetleri de dahil, eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik, yeni politikalarıyla nüfuzunu her geçen gün zaten artıran, Kafkasya'da da artıran bir ABD söz konusu. Bu cumhuriyetler içinde Gürcistan ABD'den İsrail ve Ermenistan'dan sonra en fazla yardım alan üçüncü sırada. Üstelik Eduard Shcvardnadze'yle Şaakaşvili arasında çok ciddi bir politik fark da yok; ikisi de aynı yönetimden, aynı siyasal çizgiden geliyorlar. Hatta Şaakaşvili'nin Shcvardnadze'den daha fazla Gürcü milliyetçisi olduğunu da söyleyebiliriz.

Rusya Federasyonu gelişmelerden duyduğu rahatsızlığın kökeninde, yeni ekibin Batı yanlısı olması veya Rus karşıtlığının eski yönetimden derece ve üslup farklılığında sahip olması değil, Bağımsız Devletler Topluluğu coğrafyasında ABD'nin Rusya Federasyonu dışında kaldığı bir darbeye iktidarı değiştirebilme olgusu yatıyor. Bu olgu ABD'nin bugüne kadar Bağımsız Devletler Topluluğu cumhuriyetleriyle geliştirdiği siyasi, ekonomik, askeri ilişkilerden daha farklı bir durum arz ediyor. Buna bağlı olarak, Moskova açısından sorun, Gürcistan'ın cezalandırılması olmaktan çok, ABD'nin Bağımsız Devletler Topluluğu coğrafyasındaki varlığının ve etkinliğinin nasıl önlenebileceğine dönüşmektedir.

ABD karşısında kırmızı çizgelerin nerede çekileceğine Moskova bir türlü karar verememektedir, mevcut politikası bir sarhoş yürüyüşü modelini andırmaktadır. Moskova sürekli zikzaklar çizmekte ve bir sonraki adımının ne olacağı tahmin edilememektedir. Örneğin, askeri üsler, ayrılıkçı bölgelere verdiği destek, Acaristan'a vize kolaylığı gibi konularda devam da edebilir, aksine Washington'la önümüzdeki günlerde uzlaşmacı bir çizgiye de gelebilir.

Bu noktada kısaca Türkiye Kafkasya ilişkilerine değinip konuşmama son vermek istiyorum. Soğuk savaş sonrası Kafkasya, Türkiye ile ABD arasında önemli bir işbirliği alanıyken, özellikle Bush iktidarıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri Kafkasya'da Türkiye'yi tek başına bırakmış, daha doğrusu tek başına bir Kafkasya politikası yapmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmelerle Türkiye'nin yeterince devrede olmadığı artık iyiden iyiye gündeme gelmiş durumda. Bu durum haklı olarak Ankara'da, Türkiye balkanlardan sonra da Kafkasya'da da mı dışlanıyor sorusunu akla getirmektedir.

Türkiye'nin Kafkasya'daki süreçlerin dışında kaldığı doğru, fakat bunun Türkiye'nin diplomatik yetersizliğinden mi, yoksa ABD'nin sistematik bir politikasının sonucumu olduğu da, ayrıca tartışmamız gereken husus. Uluslararası ilişkiler sistemi, kendi kendine yardım sistemidir ve her devlet kendi kendisine yardım etmelidir. Bu noktada benim üzerinde durmak istediğim konular daha çok, Türkiye'nin kendi diplomatik yetersizliğinin sonuçlarına bazı örnek vereyim. Örneğin Acaristan'la başlayalım, Acaristan yönetimi Gürcistan'da devrimden sonra, merkez ve ilişkilerini askıya alıp, hızla bağımsızlık yolunda adımlar atmaya başladı ve 4 Ocak 2004'de yapılacağı ilan edilen devlet başkanlığı seçimlerinin Acaristan'da yapılmasını yasakladı. Acaristan'ın bağımsızlık yönünde ilerlemesi, Türkiye'nin Rusya Federasyonunun Güney Kafkasya'ya dönüşünü önlemek veya sınırlandırmak, bunun doğal sonucu olarak bölge ülkelerinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklemek, Hazar Havzası enerji kaynaklarının üretim ve taşınmasında rol almak şeklindeki dış politika öncelikleriyle çatışmaktaydı. Ayrıca, Acaristan'ın ekonomik gelirlerinin önemli bir kısmını Sarp Sınır Kapısından sağlaması ve önemli sayıda Acaranın geçimini mevsimlik işçi olarak Türkiye'de çalışarak temin etmesine, dolayısıyla Türkiye'nin kendi dış politika öncelikleriyle çelişen Acaristan yönetimine ekonomik araçlarla baskı uygulayıp, politikalarından vazgeçirebilme gücü olmasına rağmen, Türkiye'den bu suretle hiçbir ses çıkmıyor. Oysa, ABD'nin Tiflis

Büyükelçisi Miles Aralık ayı içerisinde üç defa Batum'a gelerek Abaşıks'e'nin bu kararından vazgeçmesi için bastırdı ve nitekim Abasistler de seçimlerin Acaristan'da yapılmasına izin vermek zorunda kaldı.

İkinci bir örnek; Rus askeri üsleri, bilindiği gibi Rusya Federasyonunun Gürcistan'da 1994'de yapılmış anlaşmalarla 4 askeri üstü bulunmaktaydı. Bunlardan birisi, Tiflis'in 30 kilometre güneyindeki Vayzina, ikincisi Abhazya'nın Budamuta bölgesindeki üst, üçüncüsü, Batum'daki, dördüncüsüyse, bugün Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları Ahılale'deki askeri üs. Bu üsler AKKA'da kanatlar için öngörülen limitleri de aşmaktaydı. Kasım 1999'da AGİT İstanbul Zirvesinde Rusya söz konusu üsleri kapatmayı taahhüt etti ve bir takvime bağladı.

1 Temmuz 2001'de, bu üslerden ikisi Tiflis'in yakınındaki ve Abhazya'daki üsler kapatılacak. Diğer iki üssün kapatılma tarihleriyse, 2000 tarihinde yapılacak müzakerelerle belirlenecektir. Rusya Vayzina'yı söz verdiği tarihte kapattı. Budamuta üssünün durumu Abhazya'nın fiili bağımsızlığı dolayısıyla belirsiz. Rusya kapandığını iddia ediyor, Gürcistan'sa kabul etmiyor. Fakat, öte yandan Rusya diğer iki üssü AKKA'ya aykırı olarak devam ediyor ve değişik bahanelerle de kapatmaya yanaşmıyor. En son Şaakaşvili Washington ziyareti sırasında konuyu Bush'un gündemine getirdi ve Bush bizzat bunu Putin'le görüşeceğini ve gündeme getireceğini anlattı. Fakat, ilginç bir şekilde Türkiye'nin herhangi bu konuyla ilgili bir açıklama yok. Oysa, Rusya'nın Gürcistan'daki bu üsleri kapatması doğrudan Türkiye'nin milli menfaatleriyle ilişkili bir durum. Ama, Ankara, özellikle Karabağ sorununda Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın Ermenistan üzerinde baskı oluşturmasına yarayacak bu süreçte, sessiz kalmaya devam ediyor.

Sayın Başkanım, en son olarak, Ekimde yapılan seçimler sonucunda Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin ulaştığı formel değil, informal durumdaydı, bazı saptamalarda bulunup konuşmama son vermek istiyorum.

Biliyorsunuz, Ekim ayında yapılan seçimlerde İlham Aliyev kazanarak Azerbaycan Devlet Başkanı oldu. Muhalefetin yaptığı bazı usulsüzlük iddiaları vardı ve muhalefetin gösterileri daha sonra zor kullanılarak bastırıldı. Bu olaylar yaşanırken, Türkiye'nin diplomatlarının, aydınlarının bu arada siyasal partilerinin tutumu da, Azerbaycan'da bir kısım muhalefet yanlısı halk da Türkiye karşıtı duygulara yol açtı. Azerbaycan

gazetelerinde, Türkiye'nin ilk defa bu kadar sert bir şekilde eleştirildiğini gördük, hatta daha da ileri gidildi, Türkiye Büyükelçiliği önünde gösteriler yapıldı ve Büyükelçiliğimize yumurta atıldı. Neden? Çünkü, Azerbaycan Yüksek Seçim Kurulu seçim sonuçlarına ilişkin ilk sonuçları açıklamadan, Türkiye Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'i arayarak, seçimleri kazanmasından dolayı tebrik etti. Böyle bir şeye inanamazsınız, ama bu oldu.

Fakat, nedense ABD ve Avrupa ülkeleri Aliyev'i daha sonra tebrik etti. Ancak, ABD Aliyev'i tebrik ederken, ABD'nin Bakû Büyükelçisi askerlerle kuşatılmış ve evine baskın yapma kararı verilmiş İsa Kamberi ziyaret etmiş ve Azerbaycan yetkilileri yaptığı görüşmelerde baskını önlemiştir. Azerbaycan'la petrol konsorsiyumlarında yer almaktan başka pek bir ilgisi olmayan Norveç Büyükelçisi, olaylar sırasında önde gelen Musavat Gazetesinin Genel Yayın Yönetmeninin can güvenliğini sağlamak için üç gün kendi ikametgâhında saklamış ve İçişleri Bakanlığıyla yaptığı görüşmelerde can güvenliğine dair garanti aldıktan sonra çıkmasına izin vermiştir. Bu aylar yaklaşılırken, Türkiye Büyükelçisi hiç ortada gözükmemiştir. Bu arada, uluslararası kuruluşlardan ve yabancı gözlemcilerden seçimlerle ilgili eleştiriler gelirken, Türkiye'den katılan gözlemcilerden, siyasi parti mensuplarından birisi Azerbaycan Televizyonunda verdiği demeçte "seçimlerin gereğinden fazla demokratik yapıldığını" söylemiştir. Seçimlerin gereğinden fazla yapılması ne demekse, tabii olmaz, ben de sizin gibi düşünüyorum, ama bunu söyledi.

Türkiye'nin yeterince devrede olmamasının sebebini dışarıda aramaktansa, içeride aramanın daha faydalı olduğunu düşünüyorum. Önümüzdeki dönemde Azerbaycan ve tabii ki, Güney Kafkasya bölgesi dünyanın ve Türkiye'nin gündeminde daha fazla olacak, sanıyorum bu tür paneller önümüzdeki tarihlerde daha yoğun olarak düzenlenmeli ki, Türk aydınları Kafkasya'daki bu önemli jeopolitik gelişmeleri daha yakından izleyebilsinler.

Hepinize sabırla dinlediğiniz için, saygılarımı sunuyorum, teşekkür ederim.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Özdağ.

Sayın Büyükelçim izin verirsiniz, arkadaşlarımla tamamladıktan sonra ilk sözü size versem.

Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ (ASAM Başkanı) - Sayın Büyükelçim, sizinle uzun zamandan beri dostuz. Benim buradaki yaptığım konuşmalar, dostluk çerçevesinde değil, uluslararası basında çıkan bilgiler çerçevesinde. Bunların, söylediklerimin hepsinin bant kayıtları televizyonlar dahil elimizde var, size takdim ederiz.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı) Sayın Özdağ, arzu ederseniz siz biraz da uzun bir konuşma oldu, o yüzden Büyükelçime ilk soru-cevap kısmında ilk konuşma hakkını vereyim. Yalnız, şimdi bir cümle ben söyleyeyim, sonra değerli arkadaşşıma geçmek istiyorum. Türkiye ne yapsa kabahattir aslında.

Buyurun.

MEHMET NEVRUZOĞLU ALİYEV (Azerbaycan Büyükelçisi)- Sayın Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ (ASAM Başkanı)'ı ben onbir senedir tanıyorum. Onun Azerbaycan'ı çok sevdiği Türk-Azerbaycan Dostluk Vakfı Başkanı, çok sevdiğimiz, sevimli senatörümüz, şair, fikir adamı Muzaffer Özdağ'ın bizim kalbimizde ayrı yeri var. O'nun oğlu gibi, sonra yazar gibi, köşe yazısı vardı, yazıyordu hep Azerbaycan muhalefetini destekler, bu on bir senedir radikal muhalefet, maalesef o muhalefet de hiç Türkiye'yi desteklemez, Bakû-Ceyhan'ı desteklemez. İran'ı destekler, İran Bakû-Ceyhan'ın olmamasını ister, İran'la geçsin Azerbaycan petrolleri, Azerbaycan doğal gazı.

Bu bakımdan, bize diplomaside öğretirler ki. "Bir diplomat, ondan önce hoca gibi, yanlış konuşmayacaksın" demişler. Ama, bir insan layıklı bir insansa, onun olan meziyetlerini söylemek, benim için onun bir sakıncası yoktu. Bir diplomat için de, bir Büyükelçi için de. Özellikle, çok görkemli bir insanın oğlu olan, onun gölgesinde kalan bir insanın meziyetlerini, onun demokratlığını, onun becerisini, onun Avrupa Parlamentosunda çalıştığını benim için sakınca yoktur. Bundan sonra ben, Sayın hocamızın da Muzaffer Özdağ'ın gölgesinde kalmaması için, onun da meziyetlerini çok iyi bir hoca olduğunu, politikacı olduğunu, köşe yazarı olduğunun altını çiziceğim. Bence Sayın hocamızın da ihtiyacı var ki, büyük fikir adamı Muzaffer Özdağ'ın gölgesinde kalmaması için, onun da ne kadar becerikli olduğunu söylememizde fayda var diye düşünüyorum.

Ben demedim ki, maşallah 1.95 m boyunda.

Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ (ASAM Başkanı)- Sayın Büyükelçi, bir tek o eksikti.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı) Lütfen.

MEHMET NEVRUZOĞLU ALİYEV (Azerbaycan Büyükelçisi)- Son derece mükemmel Fransızca'sı, İngilizce'si, son derece mükemmel sportmen bir adam olduğunu söylemedim. Ben "o demokrat bir insandır ve Azerbaycan'da demokrasiyi daha geliştirecek ve yolsuzluklarının daha güzel mübareze yapacak, savaşıacak" dedim. Bu kadar söyledim, bu önemli değil, önemli olan sayın hocamızın burada çok yanlış neticelere gelmesi ve bunu, özellikle gençlere bunu anlatması, ben umarım ki, bu kendi fikri değil, kağıttan okuyordu, çünkü çok genç asistanları var, umarım onların fikirleridir, onlar yazmışlar o da oradan okuyor.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı) - Sayın Büyükelçim.

MEHMET NEVRUZOĞLU ALİYEV (Azerbaycan Büyükelçisi)- Sayın Hocamız, "Gürcistan'da başarılı olsaydı, Azerbaycan'da da bu devrim olacaktı" diyor. Katiyen bunlar anlaşma olmaz. Bir, ilk önce onların altını çizmek lazım, düşünmek lazımdı. Gürcistan'da bugün muhalefet mi hakimiyete gelmiş, yoksa hakim hakimiyetin bir kanadı mı? Bunu düşünmemiz lazım.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Sayın Büyükelçim izin verebilir misiniz, panelimiz devam etsin sonra tekrar konuşma imkânımız olacak.

MEHMET NEVRUZOĞLU ALİYEV (Azerbaycan Büyükelçisi)- Yani, ben bununla bugün Gürcistan'da hakimiyete gelen, yolsuzluklara karşı, ağır ekonomik duruma karşı mücadele aparmış, hakimiyetin bir kanadıdır. O Amerika'ya, Fransa'ya, İngiltere'ye gönderilen adamların gerçekten hepsini Shcvardnadze göndermiş. Burcanazci onun kızı kadar ailesinin içine gelir gidemez Mihail Şaakaşvili'kiyi de Amerika'ya gönderen ve onun hukuk işlerine bakan bakanı olmuş, bugün Gürcistan'da hakimiyete gelen, hakimiyetin bir kanadı daha demokrat, daha mücadelecisi, daha yolsuzluklarla mücadele yapan, ekonomik durumu düzeltmeye çalışan bir kanadıdır. Bunu anlamamız lazım, bunun için de Gürcistan'ın hiçbir stratejik planı, hiçbir harici siyaseti değişmeyecek. Bunu Mihail Şaakaşvili'de söyledi.

Azerbaycan'daki muhalefet son derece radikal ve Azerbaycan kamuoyunda yüzde yedi bütün Amerikalıların, Fransızların, Avrupa Birliğinin araştırması yüzde 7, yüzde 10 civarında oyu olan bir radikal muhalefettir. Bu radikal muhalefet birkaç kere zorbalıkla Mütallibov'u indirmiş Yakup Mehmetov'u indirmiş ve zorbalıkla hakimiyeti devirmek bunlarda bir adet haline gelmiştir ki, 15-16 Ekimde bunu yapamadılar. Çünkü, halkın büyük çoğunluğu bugünkü hakimiyeti destekliyor, yüzde yetmiş civarında Amerikalıların yaptığı kamuoyu, Avrupa Birliği emri, bugünkü hakimiyetin bir oyu var. Bugünkü hakimiyet başarıyla ekonomiyi düzeltti, stratejik konuları hayata geçirdi, bununla kesinlikle ben razı değilim ki, Gürcistan'daki olaylar, Azerbaycan'da tekrar olunabilir, bu çok yanlış bir neticedir. Çünkü, Azerbaycan'daki ekonomik durum tamamıyla bambaşkadır. Azerbaycan'daki gelişme, Azerbaycan'daki insanların maaşları, onların emeklilik hakları, her şey günü gününden, demiyorlar ki, Azerbaycan'da her altı ayda maaşlar iki misli artıyor.

Radikal muhalefette, devleti yok sayarak, sopalarla devirmek istiyor, polisi, askeri döverek, televizyonlarda da gösterdi. Hükümeti devrim yapmak istiyorsa, bunu Azerbaycan Devleti, Azerbaycan Polisi, Azerbaycan Ordusu artık çok güçlüdür. Biz onlara güveniyoruz, buna izin vermez. Demokratik yollarla seçimlerde buyursunlar, gelsinler, onların protestosu, o radikalılıkla, o kabiliyetle, onlar hakimiyete gelemesler. Hakimiyete gelmek için, Sayın Hocam en azından Şaakaşvili gibi 2 metre boyunda, bir beş birkaç harici dil bilen lider bulmaları lazım kendilerine.

Sağ olun.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Büyükelçim.

Panelimize devam ediyoruz, gene Güney Kafkasya odaklı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünden Prof. Dr. Hüseyin Bağcı, bize görüşlerini açıklayacak. Ben gene eşitlikçi ve demokratik bir yönetim uğruna kaos olmamasına gayret edeceğim. Ama, bu da tabii ki, sana beş dakika daha eklememi gerektiriyor.

Prof. Dr. HÜSEYİN BAĞCI (ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)- Efendim, öncelikle ben de çok çok teşekkür ediyorum. Geçen yıl bu zamanlar, yani Şubat ayında biz burada konuşurken, çok farklı bir konuyu konuşuyorduk, "Amerika

Birleşik Devletleri Irak'a müdahale edecek mi, etmeyecek mi?" diye. Dışarıda belgeler duruyor, geçen yıl yapılan konuşmaları alıp okursanız, o zaman, neler konuşuldu, bugün neler konuşuyoruz. Bir yılda nelerin değiştiğini çok daha iyi görmek lazım. O nedenle, böyle gereksiz tartışmalara girmek yerine, biraz olaya daha yukarıdan bakabilmek lazım.

Dünyada çok önemli değişimler oluyor, her ülkenin kendi siyasal, kültürel, siyasi, ahlaki yapısına uygun değişimler oluyor. Her yiğidin kendine göre bir yoğurt yiyişi vardı, önce altını çizelim. Yani, ülkeleri armutla elmayı birbirine karıştırır gibi karıştırmayalım. Yani bunun tarihteki bütün devrimlerin bize gösterdiği bir siyasal gerçeklik var. Her ülke, kendine göre bir devrim yapma anlayışına sahiptir. Bu Fransız devrimi olur, daha radikaldir, İngilizler gloryuz devrimi yapar daha yumuşaktır, Amerikalılar biraz daha farklı yapar. Ama, sonuç itibarıyla dünya değişiyor, insanlar değişiyor ve insanların, özellikle olayları algılama biçiminde statüko olmamaları, fazla istihbarat raporlarına güvenmemeleri, istihbarat raporlarıyla analizlere gitmenin yanıltıcı olabileceğini, özellikle bazı değerlendirmeler yaparken, yani birtakım şeyleri anlatırken, yani "önceden Sovyetler Birliğiydi, şimdi Amerika Birleşik Devletleri" derken, yani Sovyetler Birliğinin özgürlük konseptiyle, Amerika Birleşik Devletlerinin özgürlük konseptini aynı kefeye koymanın akademik anlayışla da hiçbir gerçekçiliği yoktur, doğru da değildir. Sovyetler Birliği kapalı bir sistemdir, Amerika Birleşik Devletleri açık bir sistemi temsil eder, açık sistemi temsil ettiği için de, soğuk savaşı kazanmıştır. Soğuk savaşı kazanmasının bedeli olarak da, bütün dünyada yeni baştan dünyayı tıpkı bütün dünya tarihinde olduğu gibi, her yeni dünya düzeni tartışmalarında, yeni kurumlar ve yeni ilişkiler kurulur. Bu yeni kurumlar ve yeni ilişkiler, bir önceki kurum ve ilişkilerden farklı boyut arz edebilir veyahut da onların devamı olabilir, yani ikisi de olabilir.

Ama bizim için asıl önemli olan, kendi perspektifimizden eğer Türkiye'den, biz bu yeni gelişimlere, bu gelişimlere, bu kurumsal ilişkilere hangi açıdan yaklaşıyoruz, yaklaşmamız doğru mudur, yoksa burada bir revizyona gitmek gerekebilecek midir? Özellikle ve özellikle ulusal çıkar tanımlamasının belli dönemlerde farklı boyutlar addettiğini, farklı yorumlandığını, çünkü her neslin kendine göre bir ulusal çıkar tanımlamasının olduğunu bilmekte tabii ki, özellikle fayda var.

O nedenle, üzerinde tartıştığımız bölge tabii ki, dünyanın üzerine yoğunlaştığı, herkesin üzerinde pay sahibi olmak istediği ve gerçekten de 21. Yüzyılın en önemli

sosyolojik değişimlerinin, siyasal değişimlerinin yer alacağı bir bölge olarak görmeye başlarsak, o zaman şunu söylemek lazım: Acaba, biz bu gelişmelere refleks olarak nasıl bir tepki göstereceğiz. Çok aşırı ulusalcı mı göstereceğiz, liberal mi göstereceğiz, yoksa bizim dışımızda, acaba başka aktörler mi bizi belli noktaya kadar yönlendiriyor, biz onların yönlendirmesine ne derece cevap vereceğiz, yoksa biz gerçekten bütün bunların dışında tek başımıza hareket edebilme ve bazı gelişmeleri şekillendirebilme, yönlendirebilme ve kontrol edebilme şansına sahip olup, olmadığımızı yeni baştan düşünmekte ve anlatmakta fayda var diye düşünüyorum.

Bir defa şunu söyleyelim: 1917 yılında Woodrov Wilson fikirleriyle ortaya çıktığı zaman, o meşhur 14 maddesiyle birlikte. Herkes dedi ki, bütün dünyada bundan sonra bu kurallar geçerli olacak, self-determinasyon prensibi, self-determinasyon prensibi soğuk savaş yıllarında 1960'lı yıllara kadar kullanıldı. Ama, 1990'lı yıllardan sonra self-determinasyon prensibini Wilson'un mantığı içerisinde anlayamadık. Serf-determinasyon prensibini bugün için kullanmıyorsun, niye? Çünkü çok farklı bir yoruma, bir müstemlekecilik süreci şu anda yaşanmıyor.

Bir nokta tabii, ondan sonra daha da önemli, acaba bugün için, bir Woodrov Wilson var mı, yani George Bush veya seçimleri kaybederse, onun yerine gelecek olan Amerikan Devlet Başkanının vizyonu ne derece önemli, yani bizim vizyonumuz önemli, ama bir de dünyanın yeni efendileri olarak tanımlanan ve bir imparatorluğa dönüşen Amerika Birleşik Devletleri'nin jeopolitik, kültürel, sosyoloji, ekonomik, askeri algılama biçiminde, acaba Amerika bunların üstesinden gelebilecek mi, onu da sormak lazım? Yoksa tabii ki, Brezinski'nin de ifade ettiği gibi, dünyanın her hükümetinde şu anda, Amerika Birleşik Devletlerinde eğitim yapmış olan insanları bulursunuz. Bu küreselleşmenin de getirdiği bir şeydir. Yani, Gürcistan'da bu çok sayıda mastır ve doktora öğrencisi olmuş, ona siyasal anlamda "çömez de" derler, Çömezleri getirmiş olabilirler, normaldir de, çünkü bu Doğu Avrupa ülkelerinin 1990'lı yıllardan itibaren, zaten yaşadığı bir süreçte Estonya'dan Litvanya'ya, Romanya'dan Bulgaristan'a kadar bir kan değişikliği yaşandı. Bu kan değişikliği de tabii ki, özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin devreye girmesi ve Sovyetlerin geri çekilmesiyle oldu. Ama, bizim açımızdan, zannediyorum önemli olan nokta şu: Soğuk savaşın bitiminden sonra, ortaya çıkan "yeni yapılanma" diye tanımladığımız bu algılama biçimi içerisinde, acaba daha önce birbirlerine karşı rakip

olan, Rusya'nın onun öncülü olan Sovyetler Birliğinin, ABD ile birlikte daha önce ideolojik çıkarlar için kullandıkları, Arap ülkeleri dahil olmak üzere, İslam dünyası dahil olmak üzere, acaba daha önce kullandıkları ülkelerin, şimdi bir transformasyona uğrama sürecinde, aynı politikayı mı güdüyorlar buna bakmak lazım?

Amerika Birleşik Devletleri o genişletilmiş Orta Doğu konseptini Sayın Hocamız da çok üzerinde konuştu, anlatıyor, televizyonlarda izliyoruz, enstitüsünde de konferanslar hazırlıyor. Acaba, bu genişletilmiş Orta Doğu konseptini, Amerika Birleşik Devletleri sadece tek başına mı yapıyor, yoksa, acaba "Batı dünyası" diye tanımladığımız ABD, Avrupa Birliğinin dışında, Hindistan'ın, Çin'in, Japonya'nın da bunda katkısı var mı? Rusya federasyonunun tabii, yani buradaki ortak çıkar tanımlaması soğuk savaş döneminden çok farklı bir yapı arz ediyorsa ve kullanılan İslam dünyası ve Arap dünyasıysa ve bu dünyanın dönüşümü eğer bunların lehine bir durum yaratıyorsa, o zaman ortaya çıkabilecek bütün bu çatışmaları, bu tartışmaları biz Türkiye olarak ne derece desteklemeliyiz, nereye kadar gidebiliriz, gücümüz nedir, ve elimizdeki enstrümanlar nelerdir?

Genç bir arkadaşımız daha var, Başbakanın Danışmanı Sayın Ahmet Davutoğlu, aynı nesil, yani soğuk savaş nesli değiliz biz tabii, ama soğuk savaş neslinin 50'sinden sonra gelen akademik nesliyiz biz. O nedenle analizlerde, değerlendirmelerde biraz daha temkinli olmamız lazım. Çünkü, bizim elimizdeki parametreler, bizim elimizdeki unsurlar soğuk savaştan farklı. O nedenle, biraz daha durumları değerlendirirken tarihin çok daha iyi bilinmesi, sosyolojilerinin iyi bilinmesi gerektiği kanısındayım.

Ben Ümit beyin konuşmalarıyla, Ahmet Davudoğlu'nun konuşmalarını alıyorum, getiriyorum ortaya, hangisine bizim inanmamız gerektiği konusunda endişeler ve şüpheler çıkıyor. Birisi "çok başarısız" diyor, birisi "çok başarılıyız" diyor. Aynı nesil içerisinde böyle iki farklı görüş çıkıyorsa, burada bir sorun şudur: Beslenen kaynaklar arasında bir farklılık var, veya o yorumlar farklı. Yorumlar farklı olabilir, ama eğer olgular doğruysa, o zaman olguların ne olduğunu bilmek lazım. Yani İngilizce deyimle "inter pretation free", istediğiniz gibi yorumlayabilirsiniz. Ama olgular nedir? Olgular bazından yola çıkarsak ve olguların ne olduğunu anlarsak, o zaman onun üzerinde herhalde çok daha sağlıklı analizler yapabiliriz.

Ben bu noktada, özellikle Sayın Büyükelçiye, Sayın Ümit ÖZDAĞ (ASAM Başkanı)'la arasında olan tartışmalara bir noktayı, bir Avrupa boyutu noktasını getireyim. Her ikisinin de söylediklerinde doğrular var, doğru olmayanlar var, noksanlıklar var.

Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan Avrupa Konseyinin üyeleridir. Bu önemli, yani sadece bir Amerika Birleşik Devletleriyle bir komplo teorisi yapmıyor, Gürcistan'ı eline alacak falan, o kadar kolay değil. Yani kurumsal anlamda, Avrupa Birliğiyle böylesine ilişkiye giren, kaldı ki, her ikisi de Avrupa Konseyinde tecrübe edinmiş olan diplomatlardır. Avrupa perspektifini alan, Avrupa'daki demokratikleşme hareketlerini ve şeffaflığı bilen birileri olarak, eğer iktidara geliyorlarsa, burada şunu sormak lazım: Acaba bu insanlar Amerikan tarzı bir yönetim biçimini mi arz edecekler, yoksa Avrupa tipi bir anlayışa mı gelecekler? Buradaki temel tercih, siyasi tercih tabii ki, Avrupa Birliği olacaktır, tartışma götürmez. Çünkü ABD küresel anlamda, şüphesiz bu bölgede askeri varlığını sürdürebilir, ülkeler Amerika Birleşik Devletleriyle siyasi anlamda, askeri anlamda anlaşmalar imzalayabilir, ikili anlamda. Ama, siyasi değerler açısından baktığımızda, gidişat nereye? Siyasi değerler açısından baktığımızda, sosyolojik değerler açısından baktığımızda, bu ülkelerin gidiş noktası Avrupa Birliği. İşte bu noktada, Avrupa Birliğini devre dışı bırakmamak gerekiyor diye düşünüyorum.

Buna tabii, Rusya Federasyonunu da eklemek lazım, çünkü aktör sayısında artış var. Önceden sadece Sovyetler Birliğinin, sonra da Rusya'nın kontrolü altında olan bir bölgenin bu noktadan itibaren, yeni aktörlerle beslendiğini, desteklendiğini, bu aktörlerin o ülkelerin insanlarına, o ülkelerin basınına, o ülkelerin entelektüellerine yeni fikirler verdiğini ve bu yeni fikirlerin de yeşermesi için, başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere, özgürlüğün tam anlamıyla, siyasi anlamda istetildiği, şeffaf bir rejimin, bir yönetimin gelmesi gerekir.

O nedenle, Özellikle Kafkasya'nın 21. Yüzyılda tabii ki, yer altı yerüstü kaynakları itibariyle sözünü ettiğimiz ülkeler, 1990'lı yıllarda, yani zenginleşmesi mümkün olan ülkeler olarak gördük. Yani bu üç ülkenin toplamını alın, bunlar BENELÜKS ülkelerinden bile nüfus olarak daha azdır. Ama BENELÜKS ülkelerinin çok üzerinde, yer altı yerüstü kaynaklarına sahiptirler. O nedenle, bu üç ülkeyi bir birlikte, bir demetin çiçekleri gibi görerseniz, üç farklı çiçektir belki, ama üçü bir çiçek demetini oluşturur ve bunların

birbirlerinden ayrılması mümkün değildir.Yani ne Azerbaycan'ın, ne Gürcistan'ın, ne Ermenistan'ın birbirlerinden ayrı ayrı görüşülmesi mümkün değildir.

Rusya Federasyonu Başkanı olarak Putin hapsiyle ayrı ayrı görüşebilir, ama Avrupa Birliğinin bütün görüşmeleri üçlüdür. Burada ince bir nüans var diplomatik anlamda, çünkü Avrupa Birliğinin vermek istediği mesaj, biz sizi bir bütün olarak görüyorduk, Rusya ise ayrı ayrı görmektedir. Ama bu Rusya'nın politikası, onu da Sayın meslektaşım Hakan KIRIMLI (Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)'ya bırakıyorum.

Dünyanın bugün geldiği nokta itibariyle, Amerika Birleşik Devletlerini kontrol edebilecek, yönlendirebilecek, ona hesap sorabilecek bir kitle yok. Yani bir ülkeler birliği bütünü yok. Yani ya porselen dükkanına giren fil gibi hareket edecektir Amerika Birleşik Devletleri, her şeyi bırakacaktır veya çok daha ince taktiklerle bir politika takip edecektir. Bush'un politikası biraz fil politikası gibi, ama şunu tabii, görmek lazım: Biz Amerikanın jeopolitik algılayışında, yeni dünya düzenlemesi içerisinde, özellikle uyguladığı politikaları kullandığı enstrümanları, finansal anlamda, askeri anlamda, globalleşmenin getirdiği yeni unsurlar çerçevesinde anlamaya çalışmalı. Bu başarılı mı olacak, başarısız mı olacak? O Amerikanın başta siyasi iradesine ve finansal gücüne dayanacak. Ama bizim gibi ülkeler için, özellikle buldukları menteşe konumu, menteşe çok önemli kapıyı açabilmek için menteşeye ihtiyacınız var, yani hem kapalı tutarsınız, hem açarsınız vizyonunuz değişir. Türkiye bu vizyon değişimine katkıda bulunacak ülkeler birdir. Kime göre? Amerika Birleşik Devletlerine, Rusya'ya ve Avrupa Birliğine göre üst düzeyde, onun altındaysa bölge ülkelerine göre.

Yani, Türkiye hangi matematiksel formülasyonu alırsanız alın, hem bölge ülkelerinin, hem de üç güç merkezinin hesaplamalarında bir unsurdur. Ama, artı unsurdur, ama eksi unsurdur, ama unsurdur. O nedenle Türkiye'yi devre dışı bırakarak, Türkiye'nin üzerinden geçerek politika yapmak çok zor, mümkündür, ama bedeli daha fazla. O nedenle, Türkiye'yi birlikte entegre ederek, Türkiye'yle birlikte hareket etmek, öyle gözüküyor ki, herkesin işine geliyor.

Son olarak, 21. Yüzyılda bizim bugüne kadar dünya tarihinde görmediğimiz bir şekilde çok büyük bir operasyon başlatıldı. Bu operasyon, dünyanın daha şeffaflaşabilir,

daha kontrol altına alınabilir, ilişkilerin bir yandan yoğunlaşırken, diğer taraftan, diğerlerine en az minimum zararı verebilecek bir yapılanmaya doğru gidiyoruz. Yani, bu Birleşmiş Milletlerin 1945'lerden sonraki yapılanmasından da farklı bir yapılanma. Bizim gördüğümüz kadarıyla yada ben ve benim gibi düşünenlerin gördüğü kadarıyla, Orta Doğu dahil olmak üzere dünyada silaha yapılan yatırımlar artık fil alanlara kaydırılacak. Kadın, eğitim, çocuk, özellikle İslam dünyası başta olmak üzere, bütün bu yer altı yerüstü kaynaklarını kötüye kullanan ne kadar diktatör, ne kadar radikal rejim varsa, bunların tamamının tasfiye edilmesi gündemdedir. Nedeni, çünkü dünyanın en sorumlu bölgelerinde bu insanların kontrol altında tutulması ve yeni nesillerin daha fazla Usame Bin Ladin'ler çıkarmaması gerekiyor.

O nedenle Amerika Birleşik Devletleri gibi sadece bir yılda savunmaya 367 milyar dolar ayıran bir ülkenin bu parayla, sadece bir yılda bu çok büyük bir rakam, bunu bütün bu bölgelere, siyasal anlamda, sosyal anlamda, bu transformasyonu, bu dönüşümü yapmak için harcadıklarında, sonuçta çok daha istikrarlı ve güvenilir bir uluslararası güvenlik ortamı yaratılacağı düşüncesi şu anda hakimdir. Bu başarılı olur olmaz ayrı dava, belki de başarısız olur bilemiyorum. Çünkü bu çok zor olacak, yani bu değişim, bu dönüşüm kolay olmayacak.

Bir örnekle bitireyim, fındık veya ceviz vücut için çok sağlıklı, fındığı alabilmek için bir zorunluluğunuz var. O fındığın kırılması, fındığı kıracaksınız ki, içindekini alacaksınız. Ama fındığı kırmak için neye ihtiyacınız var? Dişinizle veya çekicinizle, dişler de zor pahalı olacağına göre, yani ceviz veya fındık kıran bir alete ihtiyacınız var. Orta Doğu bölgesi ve İslam dünyasının tamamı, yeni baştan kendisine çeki düzen vereceği bir sürece girdi. Tıpkı fındığın veya cevizin olduğu gibi, sadece bu kırma işleminin çok fazla yıpratıcı olmaması gerekiyor. Ama hazırlıklı olalım, kırmak için güç harcamak gerekecek. Bunun için de çok büyük bir bedel ödenecek, dünya tarihi onu gösterdi, hiçbir değişiklik bedel ödenmeden yaşanmıyor. Bu Kafkasya için de geçerli, bizim için de geçerli, dünyanın bir başka bölgesi için de geçerli. Çekicin kim olacağı ve çekicin kimin elinde olacağı sorusunu zannediyorum tartışma bölümüne bıraksak daha sağlıklı olacak.

Saygılar sunuyorum, efendim.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Çok teşekkürler Sayın Bağcı. Gerçekten zengin metaforlarla yüklü bir konuşmaydı teşekkür ederiz.

Panelde son konuşmacımız Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Sayın HAKAN KIRIMLI (Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi). Hakan bey biraz da bölgenin tamamını kapsamamıza yol açabilecek bir konuşma yapacak. Rusya Federasyonunu ve dolayısıyla, sadece Güney Kafkasya değil, umarım tüm Kafkasya'yı ele alan bir konuşma olacak.

Buyurun efendim.

Doç, Dr. HAKAN KIRIMLI (Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi)- Aslında işi şahsileştirmek istemiyorum, ama müsaade ederseniz bir iki küçük şahsi notla başlamak istiyorum. 30 yıllık arkadaşım, kardeşim Ümit pek çok yerine memnuniyetle katılacağım bir konuşma yaptı; fakat konuşmasındaki bazı imalardan kendimi temize çıkarmak derdine düştüm.

Amerika Wisconsin Üniversitesinde doktora yapmış biriyim 2 sene evvel de MIT'te görevliydim, vallahi billahi CIA ajanı falan değilim. (Alkışlar, gülüşmeler)

İkinci küçük not da, kıymetli Mehmet Beyle alakalı, Sefir Beyimizle alakalı, Azerbaycan konusuna girmek istemiyorum, ama şöyle bir hafıza tazelemek istiyorum. Demokrasi sevdalısı, Rusya'ya karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş, Azerbaycan bağımsızlığının bahanesi olmuş. Ayaz Mutallibov rejimine zorbalıkla yıkan, despotik ve yabancı aleti Elçibey rejiminin iyi işleri de vardı. Bunlardan birisi de, sevgili Sefirimizi Türkiye'ye tayin etmekte. Onun için teşekkür etsek iyi olacak. O küçük şakalardan sonra, yani zorbalıkla Muttalibov'u yıkan rejimden söz ettik. Ama gene de sizle beraber olmaktan mutluyuz.

Mehmet beyin sözlerine katıldığım bir nokta var o da şu: Azerbaycan'a girmeyeceğim, hakikaten de burada Kafkasya diyoruz, ama aslında burada şu ana kadar pek de Kafkasya'dan bahsetmedik. Çok önemli yerden bahsettik, ama bahsettiğimiz yer Kafkasya değil. Coğrafi olarak değil, etnik olarak pek değil, kültürel olarak değil, aslında orası Rusların "Zakavkazya" dedikleri, Garplıların "Trans-Kafkasya" dedikleri gibi, Osmanlıların da ondan kopya edip "Maveray-Kafkas" dedikleri yer, yani Kafkas'ın ötesi.

Kime göre ötesi? Rusya'ya göre ötesi. O coğrafyalarda yaşamış insanlar olarak, niye başkasının ötesine göre gördüğümüzü, tabii ki sorgulamakta fayda var. Orta Doğu tabiri gibi. Bilmem kaç bin yıldır buralarda yaşayan insanlar, niye kendilerini bir yerin doğusu olarak gördüğünü hiçbir zaman anlamamışımdır. Ben hiç de öyle görmüyorum, umurumda da değil, başkasının nasıl gördüğü.

“Kafkasya” derken, ben gerçek Kafkasya'dan bahsetmek istiyorum. gerçek Kafkasya, o insanlar müzesi Kafkasya, bugün Kafkasya tabirinin esasında Trans-Kafkasya'ya önemini asla inkar etmeyeceğim, Trans-Kafkasya'yı ayırıp, geri kalanı da “Rusya” demek, sanki oranın ötesinde, ne bileyim varanöz gibi, ayrı yol gibi Rusya'nın herhangi bir vilayeti gibi görmek, çok büyük hata olur, bizzat Trans-Kafkasya ülkelerinin geleceğini anlamamak olur, Türkiye'nin geleceğini anlamamak olur. Asıl Kafkasya, işte o dağların Kafkasya'sıdır, o geçilmez Kafkasya'dır; o insanıyet, etnik müze olan, linguistik müze olan Kafkasya'dır.

Ben tarihçiyim, perspektifimde bundan kaçmam mümkün değil. Kafkasya'yla ilgili, der demez, Kafkasya kelimesi geçer geçmez, aklıma gelen birkaç özellik, hepinizin de sanırım aklına gelen birkaç özeliikten söz etmek gerekiyor. Evet, çok fazla halkın, etnik grupların, milliyetlerin, dillerin bulunduğu ülke. Aynı zamanda bir ikisi hariç, hepsinin kelimenin en hakiki manasıyla, otokton olduğu bir ülke, o kadar otokton olduğu halk ki, dünyada beyazlar demek için, Avrupalıların Kafkasyalılar tabirini bile kullandıkları bir ülke. Yani daha eskisi yok, ne Türkler, ne başkaları, bizler hiçbirimiz o kadar otokton olmadığımız kadar, otokton olunan bir coğrafyadan söz ediyoruz. Yani zamanda, buranın koskoca Rusya İmparatorluğunun, 400-450 senedir devam eden gelişmesi için de, hiçbir başka ülkenin, hiçbir başka halkın göstermediği kadar, direnişi göstermiş olan, 100 mü, 150 mi 200 mü sene direnebilmiş olan bir coğrafyadan söz ediyoruz.

Bu mücadelenin de, şu ana kadar da, hiç de bitmemiş olduğunu söyleyebileceğimiz bir coğrafyadan söz ediyoruz, işte burası Kafkasya. Burası, hem Türklerin umumen, hem Osmanlı İmparatorluğunun, hem Azerbaycan'ın geçmişinde olan Safavî, Kacar imparatorluklarının geçmişlerinde de birinci derece de hayati rol oynamış bir yer, Altınordu'nun zamanında, güneyinde yer almış çok önemli bir yer. Fakat onların ötesinde şu anda, yaşayan Kafkasyalılar itibariyle, Kafkasya'dan daha çok Kafkasyalının

yaşadığı bir ülke olarak, Türkiye itibarıyla önemli. Hatta bazıları var ki, Kafkasya'da kalmamış bazı halklar, bugün Türkiye'de yaşıyor.

Eğer, bazı şeyler Trans-Kafkasya'daki, o tabiri de çok sevmediğimi söylememe rağmen, şimdilik tartışmayı uzatmamak için kullanarak söylüyorum. Trans-Kafkasya'daki ülkelerin, hatta eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlığı söz konusu olacaksa, buranın istikbalinin çok önemli olacağı bir ülke olacağı için Kafkasya'yı hatırlamamız gerekiyor, gerçek Kafkasya'yı.

Bu bahsettiğimiz, gerçek otokton haklardan oluşan Kafkasya, Türkiye'de genel, aslında içeriği de pek düşünülmeden kullanılan Çerkez tabiriyle ifade edilen, ama tam ifadesiyle söylersek, Adige halklarından, Dağıstan'ın envai çeşit halkından, Vaynak halklarından, yani Çeçen, İnguş, Karaburak haklarından, yine oradaki otokton Türk halklarından, Oseto haklarından ve daha sayısız ufak halktan ibaret Kafkasya'nın hakikaten kimliğine son derece düşkün yapısı, hakikaten tarih boyunca gerçek manada hiç fethedilememiş yapısı, bu ülkenin Rusya hakimiyeti şöyle böyle burada kurulduktan sonra, işte "18. Asrın ortalarında" diyelim, ama net olarak hiç kurulamadı. Buranın kimliğinin tasfiyesi yolunda hakikaten akıl almaz metotların tatbik edildiği bir yer olageldi.

O yüzden zaten Türkiye'de, bu kadar 100 binlerce, milyonlarca Kafkasya asıllı insan yaşıyor. Hiç birisi turistik seyahat ya da çalışmak amacıyla Gastar vayter olarak Türkiye'ye gelmediler. Hepsi de fili bir sürgün neticesinde geldiler. Hepsi de Türkiye'ye tabii, büyük sempati duyan insanlar ve başlarına gelen felaketin sebepleri arasında yer alıyordu.

Yanlış anlaşılmasın ben onlardan biri değilim, ama onun durumunu da tabii ki, müşahede edenlerden biriyim. Bu halkların, bu özellikleri Sovyetler Birliği kurulurken de, bu hakların durumunun değerlendirilmesinde çok büyük önem taşıdı. Zengin milliyetler siyasetinde, Sovyet cumhuriyetleri, muhtar cumhuriyetler, muhtar bölgeler ortaya konurken, tabii ki bunların hepsinde şekilde, esasta muhtevada sosyalist yapıdaydı, bu herkesin bildiği şey. Ama Kuzey Kafkasya'da iki şeye çok dikkat edildi. 1920'lerde o saçma sapan sınırlar çizilirken, saçma sapan, fakat son derece de iradi olarak çizilirken o sınırlar iki şey: Birincisi; Kafkasya'da mevcut etnik çeşitlilikle, sanki saygı görüyormuş gibi gösterilerek, kesin kes bütünlük içinde bir yapı çıkartılmamasına, özellikle dikkat edilerek,

ortak Kafkas kimliği ıkartılmamasına büyük zen gösterildi. İkincisi; mevcut ortaya çıkarılan, idari milli yapıların son derece suni olmasına çalışılarak. İki ya da daha fazla halkı suni olarak tek bir idari yapı içinde toplayarak.

O zaman için çok bir Şey fark etmiyordu, muhtar mı cumhuriyet miymiş, Sovyet mi cumhuriyeti miymiş, muhtar bölge miymiş ne fark ederdi ki? Bakû idari olarak, mesela Yakutistan'a bağlı olsa ne fark ederdi ki? Yakutistan Moldova'ya bağlı olsa ne fark ederdi? Hepsi nasıl olsa Moskova'ya bağlıydı, kimse farkında bile fazla değildi zaten. Fakat bir taraftan, Zahirem küçük halkların milliyetlerinin korunması amacı gdlyor, onunla saygı duyuluyor, görüntüsü verilirken, bu hakların tamamen parçalanması, aralarındaki gerçek bağların kopartılması ngrld.

Birbirinden suni devletler, muhtar bölgeler kuruldu. Bir Adige halkı olan Kabartaylar'la, bir Türk halkı olan Balkarlar aynı cumhuriyetle kuruldu. Halbuki başka bir Adige halkı da, verecek isim de bulamadılar Adige dememek için Türkçe ve Çerkez'i koydular. Onlar da aynı Balkarların etnik kardeşi olan Karaaylar bu sefer birleştirildi. Öyle birleştirildi ki, yarın bir gün bu adamlar, yanlış bazı heveslere düşerlerse, aynı Karabağ'da, Aphazya'da başka yerlerde olduğu gibi, önce yekti yerinin gırtlağına ksnler, aynen de öyle oluyor zaten.

Bu arada, insanlar tabii mutlu olabiliyor, Demi'nin Őiirlerine diyelim ki, bu gecede basıyoruz filan mutlu olmak isteyen olabilirse, buradan mutlu olabiliyordu. İş o kadar basit değil, o da yetmedi, İkinci Dünya Harbinde en belalılar kabul edilen, Vaynahlar, yani een ve İnguşlar yok edilmek maksadıyla top yekn sürüldü. Aynı Şey, Karaçay Balkarlara tatbik edildi.

Sovyetler Birliği dağılana kadar, aslında işin bu zulüm boyutları bir tarafa, idari işlerin pek çok kimse farkında değildi. Muhtar blgeymiş, Sovyet Cumhuriyetiymiş, Saveskiya Respublika mı, Aftonanya mı kimsenin umurunda bile değildi. Ama yle oluverdi ki, 1991 yılında bu lafların ne kadar önemli olduğu ortaya ıktı. Sovyet Cumhuriyeti denilenler otomatik olarak istiyor mu, istemiyor mu ona bile bakmaksızın, otomatikmen bağımsız oldular. Ama tamamen keyfi olarak, tamamen Stalin'in keyfine bağlı olarak, 1920'lerde Muhtar Cumhuriyeti ilan edilmiş, mesela Kuzey Kafkas cumhuriyetleri, mesela Tataristan, Kırım'ın statüsü apayrı gibi yerler mukaddes olarak

oraları, sanki kendi gönlüyle o statüyü seçmişçesine, Rusya'nın ayrılmaz parçası oluverdiler, Rusya'nın içişleri haline dönüşüverdiler. Rusya'nın içişlerine dönüşmek çok tehlikeli bir iştir bilen bilir, hiç tavsiye etmem.

Kırgızistan'ın bağımsız olduğu bir dünyada, Çeçenistan Rusya'nın içişleri haline geliverdi, Tataristan Rusya'nın ayrılmaz paçası oluverdi. Bu gariplikler o zaman ki sarhoşluklar içinde fazla da anlaşılmadı. Anlayanlar vardı tabii, Çeçenler bunu iyi anlıyordu. Çünkü Çeçenler o tecrübeden, o ateş tecrübesinden fazlasıyla geçmiş halklardan biriydi. Çeçenler hakikaten Kafkas halkları içinde de en sertleri olduğuna hiç şüphe yok. Geri kalan Kafkas halklarına yumuşaklıkla süsleyen bir halk olduğunu düşünürsek, fazla söyleyecek bir şey bulamıyorum, öyle olduğu da gözüküyor. Koskoca Rusya Devletini 20. Yüzyıl içinde bozguna uğratan tek küçücük yer olduğunu da hatırlayalım, ne kadar örtünmek isterlerse istensin.

Bugünkü Kafkasya meselesi gerçek Kafkasya meselesi, elbette ki, Çeçenistan'dan ibaret değil. Çeçenistan bunun son derece önemli bir boyutu, son derece önemli bir laboratuvarı, hakikaten insan hakları bakımından, bırakınız siyasi taraflarını işin, insan hakları tarafından akıl almaz vahşetin uygulandığı, göz göre göre koskoca bir halkın düpedüz yok edildiği, hiç kimsenin umursamadığı, umursamasının sakıncalı bulunduğu, “yoksa sen başka bir şeyler mi yapıyorsun, öyle şeyleri karıştırmamak iyi olur?” dendiği bir yer. İnsan olarak bırakın akademisyen şu bu ya da çöpçü sıfatımızı, insan olarak rahat durulamayacak bir hal. Bunun yanı sıra da, sayısız siyasi soruya da içinde barındırıyor. Kafkasya'nın problemlerini buradaki kim bilir, çoğunun da özgeçmişini olabilir mi, dakika içine sığdırmak elbette ki mümkün değil. Ancak bir iki üst noktaya temas edebiliriz.

Özellikle, 1992'nin ikinci yarısından sonra, Rusya'nın o ilk şaşkınlıklar atıldıktan sonra, hani o demokrasi geldi, Sovyetler Birliği parçalandı, herkes ne güzel duyguları geçtikten sonra, bilhassa Kozirev'le birlikte başlayan, şöyle bir durun ne oluyoruz, şu dağılan tespihin tanelerini toplayalım bakalım, düşüncesinin hakim olduğu dönemi oldu. Bu, özellikle 1999 yılından sonra, yani Putin'in iktidara geldiği tarihten sonra, çok çok başka boyutlar kazanmaya başladı. Burada Kafkasya laboratuvarı büyük önem taşıyor. Yani burada “Delibaş Çeçenler” diye bir adamlar var. Bunlar sağa sola saldırı, oraya buraya bomba atarlar, uslu dursalar ya, niye savaşıyorsun, savaşmayın sevişin diyebilip geçeceğiniz bir yer değildir. Bunun altında neler yatıyor? İki boyutu yatıyor öncelikle,

Birisi, Rusya bir İmparatorluk Devletidir, Rusya 450 senedir İmparatorluk, İmparatorluk devletlerinin, İmparatorluk içine işler.

Ruslar çok iyi insanlardır, fevkalade iyi insanlardır, fevkalade kıymetli insanlardır, fevkalade büyük bir millettir. Rusça, Rus kültürü çok büyük kültürlerdendir, hayatım boyunca da buna saygı duydum, duymaya da devam edeceğim. Fakat halkların içine pek çok şey işler, çok tabii gelir, bir Rus, Mehmet bey çok iyi hatırlayacaktır o günleri yaşamış bir insan olarak. Taşkent'in, Rusya'nın niçin parçası olmadığını düşünen insanları anlamakta çok güçlük çekerler. Kamçadga son derece tabii bir parçasıdır Rusya'nın. Siz nasıl olur da aksini düşünebilirsiniz? Hayretler içinde, samimi bir hayret içinde düşününüz. Bugün çok tabii olarak, mesela Tacikistan'da Rusya'nın güvenliğinin tehlikeye girmesinden rahatlıkla insanlar söz edebiliyor. Uzaydan gelen bir insan Tacikistan'da birtakım Tacik milliyetçilerinin çıkıp, kılıcı çekerek Moskova'ya kadar yürüyüp, Moskova'yı fethedebileceğini düşünebilirler. Ama uzaydan gelenler böyle düşünür de, dünyadan gelenlerin de hâlâ düşünmesini ben anlamakta zorluk çekiyorum. Tacikistan Rusya'nın güvenliğini bu yüzden tehdit ediyor ya da Özbekistan ya da başka bir yer.

Ama, o mantık için de gerçekten ediyor, eğer siz İmparatorluk mutlaka kalacak, mutlaka olmalıdır ve tabii hal budur; aksi anormal haldir diye düşünürseniz, gerçekten de tehdit eder. O kadar tabidir ki, 1917'de 3-4 yıllığına İmparatorluk sarsılıp, sıvaları döküldüğünde birtakım tuğlaları da döküldüğünde, herkes tekrar toparlanmasını gayet tabii bir hal olarak telakki etmişti. 1991'de de pek çok kişi hem de Türkiye'de öyle hayal ediyordu, çok iyi hatırlıyorum.

Burada iki boyutu oldu, özellikle Putin'le zirveye çıkan çizginin Putin'le demek çok önemli; Putin akademisyenlikten falan gelmedi, Putin işadamlığından ya da sporculuktan falan da gelmedi. Putin'in tek eğitimi, ama tek eğitimi istihbaratçılık olan razmetka olan, yani KGB'den yetişmiş bir insan olarak görülür. KGB, bahsettiğimiz Harvardlılara falan pek benzemez. Oradan ancak belli robotlar üretilir, başka bir şeyler üretilmez. Bir insanın evvelce KGB'ci olup, daha sonra insan hakları mücahidi olması falan, dünya mizahına girebilecek hususlardandır. İmparatorluk KGB'de son derece seçme insanların girebildiği, bin bir elekten geçip girdiği KGB'de, dünyanın en tabii, değil sıvalarının dökülmesi gelişmesi gereken bir nokta olarak düşünün.

Putin de tabii ki bunlardan biri, iki boyutu oldu, eski imparatorluk sınırlarının bir şekilde tekrar dağılan tavukların kümese toparlanması. Bu pek de mümkün gözüküyordu, bazı tavuklar serbestlikten bayağı memnundu. Hatta hatta, Orta Asya'nın bile, Moskova'da üretilmiş tavukları bile yanında kırmızı halılarla devlet başkanı olarak karşılandıklarını görünce, sağa sola gittikleri zaman, bunun kıymetini bilmeye başladılar.

İkincisi; ama bir şekilde, bu isim ne olur, esenge, yani Bağımsız Devletler Topluluğu mu olur yahut bir isim bir topluluk şeklinde olmalı ve bu insanlar, eski Sovyet Cumhuriyetleri ne pahasına olursa olsun, birincisi, Rusya'nın dahil olduğu paklara dahil olmamalıdır. İkincisi Rusya'dan geçmeyen hiçbir ekonomik bağı sahip olmamalıdır. Bakû-Ceyhan bunun en tipik örneklerinden biri. Rusya'nın çalgıncasına bu işe sahip çıkmasının en temel sebebi de bu. İşin ekonomik yönü falan değil. Rusya'dan geçmeyen bir damarın ortaya çıkması, aynı şey Türkmenistan ya da başkaları için de geçerli. Rusya'dan geçtiği sürece, petrol nereye giderse gitsin, yeter ki, o damar oradan geçmeli ki, icap ederse üstüne basılabilsin.

İkinci boyutuysa şu: Rusya'nın içinde compactlığın sağlanması, Rusya Federasyonunun içinde, "Rusya'nın içinde" demeyim. "Rusya" diye gerçekten itnik bir Rusya'dan söz edersek, o 1550'den önce vardı.

Şimdi bahsettiğimiz, Pasifik'ten Baltık'a kadar giden hâlâ dev bir imparatorluktan söz ediyoruz. Burada etnik bünyelerin, etnik varlıkların, gayri Rus varlıkların, gayet ustaca kademe kademe kesinlikle törpülenmesi, bunların birer etnografik boşluklar, mahalli özellikler haline indirgenmesi. Bunun için son derece sistematik, 90'lı yıllar boyunca, fakat özellikle de 1999'dan buyana fevkalade sistematik işler yapılıyor.

Birincisi; defalarca bu gündeme geldi ki, hâlâ gündemde, kesinlikle de tatbik edileceği gözüküyor. Rusya'daki milli temelli cumhuriyetlerin kademe kademe ortadan kaldırılması ve vilayet haline getirilmesi. Yani Tataristan, Başkurdistan, hele hele Kafkasya'dakiler gibi cumhuriyete falan lüzum yok. Anonim coğrafi bölgeler, eyaletler olması lazım. Orada haklar mı var? Azınlıklar olabilir, her yerde azınlık yok mu? Orada da olabilir. Tabii burada küçük bir fark var, uluslararası hukukta da budur, realitede de budur. Azınlık başkadır, yerli halk Rusça söylersek "garenninero" yahut İngilizce söylersek

“meitep people”, bunlar çok farklı kavramlar. Bir adam, 3 bin senedir, 5 bin senedir yaşadığı yerde azınlık falan olamaz, o oranın halkıdır.

Burada, bunun ortadan kaldırılmaya çalışılması, dıştan gören insanların hiçbir şeyden anlamadığı, fakat içeride yaşayanların fevkalade anladığı pek çok şeyi getiriyor. Bu arada pasaportlardan milliyet hanesi de kalkıyor, yani siz anonim Rus olacaksınız. Denecek ki, hatta çok saçma Amerikan örneği de veriliyor, Amerikalıların da kötü bir İtalyan’dan, bir Almandan biri bilmem kimden geliyor, hepimiz Amerikalı olduk. Gelin sarılalım, Amerika’ya herkes dışarıdan gitti, ama Rusya herkese gitti, arada önemli bir fark var, diğer insanların da böyle olmaya hiç niyeti yok.

Fakat buna baktığınızda, Zahirem’de şunlar dönüyor: Falan halk mı, tamam o halkla ilgili, bu Kafkas halkı ya da başkası da olabilir. Festivalim var, incir festivali, ayva festivali, mahalli bilmem ne festivali, hatta dini şey, Sovyetler o zamanda o dini işi yoktu, şimdi zararsız olmak kaydıyla o da ilave edildi. Beraber oynayalım, oranın milli dansını yapalım, milli yemeklerini de yiyelim, istiyorsanız sergi açalım halk oyunlarınızı falan da oynayın; hatta bir müddet sizin dilinizde kiril harfleriyle olmak kaydıyla tabii ki, hiç kimsenin okumadığı gazeteler, hiç kimsenin okumadığı şiir kitapları falan da basarız, işte bu şekilde mutlu olun, fazlasını ciddiye alırsanız iş değişir. Hani bir bahsettikleri laf vardır, Türkiye’de de bu işi hiç anlamayanların, hep üzerine atıldıkları, “Tataristan modeli” falan diye. Çeçenler bunu reddettiği zaman, bakın, Tataristan’a ne güzel model getirdiler, merkezi anlaşma yaptı, Tataristan ortak olarak her şeyini çözebilecek. Tataristan ortak olarak her şeyini çözebilir, mesela Kazan şehrindeki bankların ne renge boyanacağını hakikaten kendi başına belirleyebilir.

Bir taraftan bu, özellikle son yıllarda şiddetle takip ediliyor, Kafkas cumhuriyetlerinde, ufak Kafkas halklarının birbirine düşmesine büyük gayret sarf ediliyor. Aphazy meselesi enteresan bir mesele, Aphazy teknik olarak, coğrafi olarak Kafkasya’nın güneyinde gibi kalıyor. Fakat kültürel ve tarihi olan, aslında kuzeyle birlikte müteala etmek lazım. Aphazy’yla ilgili çok söylenebilir, ama iki cümle etmek lazım. Bugün eğer Gürcistan’a karşı Aphazy bağımsızsa, Rusya’nın bunu kesin olarak bir kaldıraç olarak kullandığı içindir. Bu yüzdeyüz doğru olmakla birlikte, Ümit kardeşimin bahsettiği, bu Doğu Avrupa’daki üstün falan başka yerlerdeki üstün çekilmemek için ayak diretmesinin direkt neticesi olmakla birlikte, yalnız bu kesinlikle inkâr edilmeyecek bir

Apaz hakikatinin de olduğudur. Yani Apazlar kendi bağımsızlığına da Rusya'nın aleti olarak çıkmış değiller. Bu ikisinin de birbirlerine kesinlikle karıştırmamak lazım.

Çeçenistan'la ilgili şunlara gelelim: Putin'le ilgili Avrupa Parlamentosunun genç üyelerinden Alman, Münihli Çok hoş bir lafı var, "ne zaman Putin'in seçimleri yaklaşır, bir yerlerde aniden terörizm çıkmaya başlıyor, aniden bombalar patlamaya başlıyor. Bu son derece enteresan bir görüştür, bin şahsen komplo teorilerinden nefret ederim, zerre kadar da itibar etmeyen bir insanım. Şunun arkasında şu varmış, bunun arkasında bu varmış gibi lafları üniversite talebelerim ettiği zaman hoş bakmıyorum; ama bunun arkası falan yok, önünden çırılçıplak görünen de bazı şeyler var.

Burada 1999'daki şu esrarengiz apartman bombalamaları, Çeçenlerin'de hiçbir menfaatine olmayan apartman bombalamaları, sonra Çeçenistan'ın etrafında güvenlik çemberi şu bu gelip Grozni'ye, yani Cuharkale'ye girişleri ben tarihçi olarak pek unutamıyorum. Şu sıralarda, birkaç gün sonraki Putin seçiminden hemen önceki aylardaki, bu bombalamaları da tesadüfi olarak nitelendiriyorum. Fakat bu derece karışık işlere girebilen bir rejimden bende hayli kopmak gerekir diye düşünüyorum.

Bu arada ünlü teröristlerden Yandarbiyev Katar'da havaya uçuruldu. Yandarbiyev savaşçı bir insan değildi, Yandarbiyev bir entelektüeldi, Yandarbeyev bir yazardı. Fakat bu ona yetmedi, Çeçenistan'ın Cahar Dudayev'den sonraki Cumhurbaşkanıydı, fakat havaya uçtu. Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvenov o da yerini değiştirdi. Rusya'nın güvenliği için orada bulunan insanlardan söz etti, gayet tabidir.

11 Eylülle ilgili son iki cümleyle hadiseyi bağlayayım. Bu Putin'e iki yol açtı. Birincisi, dünyada pek çok yer gibi Amerika'nın 11 Eylülle birlikte adeta bir obsesiyona girdiğini, ne adetası düpedüz obsesiyona girdi. Usema Bin Ladin Afganistan, Saddam vesaire obsesiyonu, Saddam'ın eski geçmişi de var. Her şeyin bırakılıp ona kilitlendiği bir ortam, burada hasmı Müslüman olan, hasbelkader Müslüman olan, adamın dininde diyanetinde olması önemli değil. Ne kadar grup varsa hepsi birden İslami terörle savaşan insanlar haline dönüşüverdiler. Ben Miloseviç'e acıyorum, adam birkaç sene daha sabretseydi, Bosna'da da, Kosova'da da İslami terörle savaşını muvaffakiyetle devam ettirebilirdi, fakat erken pili bitti.

Bu durumda, aniden Putin İslami teröre karşı, uluslararası terörle savaşmaya başladı. Çin daha evvel “içişleri” dediği Doğu Türkistan meselesinde, aniden bunu uluslararası işlerin bir parçası olduğunu hatırlayıverdi. Uluslararası terörle aniden savaşmaya başladı. Herkes savaşıyor, yani siz de Müslüman hasmınız olursa, bu savaş adına gözünün önüne yumruğu indirebilirsiniz.

Bu savaş adına, yalnız son bir şey var: Putin bundan istifade etmekle birlikte, bu züccaciyeci dükkanına giren fil, Orta Asya’da ve Trans-Kafkasya’da Harimi İsmet’e de girdi. Putin bunu durdurabilecek durumda da değildi. Eğer buraya Türkiye girerse falan hatırlayın Şapostnikov’un beyanlarını falan, “üçüncü dünya savaşı çıkar” falan diye, Türkiye’de de pek çok insanı korkutmaya başarmış; Türkiye’de pek çok insanı korkutmak çok zor bir iş değil zaten.

Amerika’ya gelince, aslında bu bir trajedi değildir vesaire gibi söyler etmeye başladı. Gayet tabii ki, diğer tarafta bunu önlemek için çırpındı ve hak etti. Ancak bunu şu anda da önleyecek durumda değil. Yalnız burada Kafkasya, sahilce devam eden ve hiç kimsenin de umursamadığı, Çeçenistan savaşıyla değil, her bakımdan bir laboratuvar.

Son cümlem; terörden söz ederken, bütün Çeçenlere atfedilen terör hadiselerinin onlar olduğunu kabul edelim. Olacak iş değil, hiç de gerçek değil, öyle olduğunu kabul edelim. Bunu 10’la çarpalım, Çeçenistan’da ölen 100 bin mi, 200 bin mi insanın sayısı mı daha çok, öbürü mü? Lütfen bunları bir hatırlayalım. (Alkışlar)

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı) - Sayın Kııımlı çok teşekkürler, konuşmanız için, farklı bir açı ve farklı bir perspektif sundunuz.

İzin verirseniz soruları almak istiyorum, soru soracak olanların kimliğini belirtmesini rica edeceğim, çok uzağı göremiyorum.

Bir de sadece soru olmasını özellikle rica ediyorum.

Buyurun.

ÜNSAL DÖNMEZ- Yaklaşık bundan bir-bir buçuk ay önce Rus eski Büyükelçisinin bir beyanatı vardı. Türkiye'nin Kafkasya siyasetiyle ilgili, Rusya’yla birlikte işbirliği yapması, bunu Avrasya birliği adı altında taşınmasını istiyordu. Sizce Türkiye'nin ve Türki

cumhuriyetlerin stratejik çıkarları açısından bu ne kadar önemlidir ve ABD ve AB'ye karşı bölgede acaba bir güz olma ihtimali var mıdır?

İkinci sorum da, hâlâ Türki cumhuriyetleri üzerinde devlet edenler, geçmişten aldıkları öğretiler doğrultusunda ya da gücü elinde bulundurduktan sonra, henüz tam anlamıyla demokrasiye geçememiştir, bu konuda sizin düşünceleriniz nelerdir?

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Soruyu kime yöneltiyorsunuz?

ÜNSAL DÖNMEZ- Ümit Özdağ Beye.

Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ (ASAM Başkanı) - Birincisi Çerçişev'den bahsediyorsunuz sanıyorum, Sayın Çerçişev'le bu konuyu birkaç kez konuştuk ve önümüzdeki Mayıs ayında Moskova'da tekrar bu konuda bir toplantı yapacağız. Fakat Rus Avrasyacılığı, Türk Avrasyacılığından farklı ve Rus Avrasyacılığı bir anlamda, Sovyet İmparatorluğunun yeniden diriltilmesi hedefini taşıyor. Bu anlamda, Türk Avrasyacılığıyla, Rus Avrasyacılığının Kafkasya'da nasıl bir işbirliği yapacağını parametreleri belli değildir. Bugün hâlâ Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sini işgal altında bulundurulmasının nedeninin, Ermenistan'ın arkasındaki Rus askeri varlığı, politik varlığı ve ekonomik varlığıdır. Hakikaten Ermenistan boşalmakta olan bir ülkedir, ama nereye boşalmaktadır? Türkiye'ye 30 bin kişi geliyor, ama 1 milyondan fazla Ermeni şu an da Rusya'da yaşıyor ve Ermenistan'ı halen bir şekilde ayakta tutan Rusların bu tür dolaylı ve dolaysız verdikleri desteklerdir.

Böyle bir temel sorunda uzlaşma sağlanmadan, ben kastettiğiniz anlamda bir işbirliğinin Avrasya ölçeğinde ve Kafkasya özelinde doğrusu çok zor olduğunu düşünüyorum. Ama bu Türkiye'yle Rusya'nın önümüzdeki dönemde yoğun bir işbirliği yapmamasını da gerektirmiyor. Ama Ruslar bunun için bir şeyi kafalarından atmalılar, bize karşı Ruslar da psikolojik bir üstünlük duygusu var. Yani siz NATO'nun kanat ülkesiydiniz, küçük bir ülkeydiniz, biz Sovyetler Birliğiydik, İmparatorluktuk, biz sizinle eşit konumda olamayız. Her halde Cumhuriyetin kurucuları da mesela Suriye'ye böyle bakıyorlardı. Cumhuriyetin kurucularının Suriye'ye böyle bakmasında haklılık olabilir, ama Sovyetlerin veya Rusların bize böyle bakmasında haklılık olamaz, çünkü netice itibarıyla,

Ruslar İmparatorluk mektebini Türkleri yanında tahsil etmişlerdir. Devlet kurmayı ve yönetmeyi Türklerden öğrenmişlerdir. Bu psikolojik engeli aşmaları gerekiyor.

Gelelim ikinci boyuta: Halen Türk cumhuriyetlerinde demokrasi konusunda yeteri kadar gelişme var mı? Hayır, Türk cumhuriyetlerinde yeterince gelişmenin olduğunu söylemek hakikaten mümkün değil. Ben burada bunun çok açık örneğini biraz önce gördüm. İfade ettiğim Türk-Azerbaycan Dostluk Derneğinde 4 cumhurbaşkanının resmi asılıdır. Resulzade'nin, Elçibey'in, Haydar Aliyev ve İlhan Aliyev'dir. Çünkü bu şu anlama gelir: Türkiye'den meseleye bakarken, Azerbaycan iç politikasının parçası olmamak, Azerbaycancı olmak, eğer bir şey olacaksa, Türk-Azerbaycan ilişkilerini yansıtmak. Ama demokratik kültürün yeterince gelişmemesi, bir şeyi beraberinde getirir. Bu sadece Azerbaycan'la ilgili değil, aynı bütün cumhuriyetlerdeki temel sorun, bizdensindir tam anlamıyla ya da değildir. Mesela ben Azerbaycan Dışişleri Bakanını da ziyaret ederim, görüşürüm, Sayın İsa Kanber'le de görüşürüm. İsa Kanber devlet protokolünün iki numaralı adamıydı. Şaka değil Meclis Başkanıydı, yani bu adama terörist muamelesi yapamazsınız. Muhalefetle görüşmek, demokratik bir ülkede en özgür tavırlardan birisi olarak değerlendirilmelidir. Bunu Sayın Büyükelçinin eleştirmemesi lazım, çünkü toplantılarımızda bilir ki, Büyükelçiliğin temsilcileri de gelirler konuşurlar, bu çok normal bir şey. Yani bu demokratik anlayışın yerleşmesi gerekiyor, bu demokratik anlayış bütün bir Türk cumhuriyetleri su yüzüne yerleşmeden, ilerleme olmaz. Ama burada Türkiye'den haksız bir eleştiri de yapmamız gerektiğini düşünüyorum.

Biz bu Cumhuriyet ve demokrasiyi kaç senede kurduk? Üstelik büyük bir devlet tecrübesinin üstüne bunu kurduk. 10 senede Azerbaycan'dan ne istiyoruz, onu da koymak lazım. Yani üstelik bakınca, sadece Azerbaycan değil, mesela Kazakistan ve Kırgızistan'da, Amerika'nın rahatsız olduğu Kırgızistan'da, ben muhalefetle bir araya geldiğim zaman, muhalefetin nasıl eleştirdiğini veya Kazakistan'da hem de devlet yetkililerinin yanında, Kazak muhaliflerinin, siyasi parti yetkililerinin, Başkent'in Almata'dan, Aslana'ya taşınmasının, nasıl Devlet Başkanının ailesini zengin yapmak için proje yapıldığını rahatlıkla ifade edildiği, kendi dergilerinin ile çıkarttıklarını da görüyoruz. Yani demokrasi de gelişmiyor değil, ama bir mesafe kaydetmesi gerekiyor. Türkiye burada ne yapabilir? Türkiye'nin yapabileceği bir tek şey var, demokrasinin yanında olmak ve demokrasi süreçlerinin önünün açılmasını sağlamak.

Benim bu konuşmamda eleştirdiğim, 10 sayfalık tebliğimde, Sayın Büyükelçi bir bilim adamı olduğu için, bilimsel panellerde tebliğ sunulmasının önemini bilir. Tebliğler genellikle yazılı olur, çünkü burada yayınlanacak. Üç noktanın üzerini çizdim, tekrar kısaca çiziyorum. “ABD Dışişleri Bakanı” dedim, muhalefetin liderinin tutuklanmasını ABD Büyükelçisi engellemiştir.

İkincisi; Norveç Büyükelçisi, muhalefetin gazetesinin başyazarının tutuklanmasını evine alarak engellemiştir. Bu Azerbaycan’da demokrasinin yeterince gelişmemiş olduğunu gösteriyor. Peki Azerbaycan’dan biz İngiliz tipi bir demokrasi bekleyebilir miyiz bugün? Hayır bunu da bekleyemeyiz, bunu da koyalım, ama bu eleştiri geldiğinde, Sayın Büyükelçinin bu kadar sert tepki göstermemesi lazım. Süreç devam ediyor, daha demokratik bir Azerbaycan olacak, daha demokratik bir Türkiye olacağı gibi.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Teşekkürler.

Başka bir soru var mı?

Buyurun.

ERMAN TOPÇU (ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü)- Benim sorum Sayın Bağcı’ya olacak.

Özellikle Solana’nın öncülüğünde, Avrupa’nın Kafkasya’ya yönelik politikalar geliştirdiğini biliyoruz. Özellikle onların otonom çalışma merkezi Institute for Security Strategy’de bu tip çalışmalar yapılıyor. Sizce Avrupa’nın bildiğimiz yetenek eksikliklerini ve uyumsuzluğunu giderilmesi durumunda, Kafkasya’daki güç mücadelesinin yeri ne olacaktır?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. HÜSEYİN BAĞCI (ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)- Zor, Kafkasya Balkanlar değil, Avrupa Birliği bu çerçevede Balkanlarda başarılı oldu. Hatta Karadağ ve Sırbistan olayında Solana rantı olarak tanımlanmış Karadağ başarılı olduğu için. Ama tabii, Kafkasya farklı, NATO yetenekleri olmadan Avrupa Birliğinin tek başına orada her hangi bir şekilde bir müdahaleye girişmesi, zaten çok zor. Kaldı ki, Rusya zaten bölgede, ama bütün onların yanında Amerika Birleşik Devletlerinin varlığı,

zaten bu noktada siyasi ve askeri dengeleri değiştirmeye başladı. Ama Avrupa Birliğinin oradaki temel yaklaşım tarzı, bu ülkelerin mümkün olduğunca demokratik bir ülke olmaları, onun için gerekli olan altyapının sağlanması ve Avrupa Konseyi başta olmak üzere, Avrupa'nın bütün kurum ve kuruluşlarını alarak, onları birlikte kendi taraflarına çekerek, mümkünse Rusya Federasyonunun anlayışından tabii. ekonomik başta olmak üzere kurtarmak. Ama bu ne derece başarılı olur onu bilemiyoruz.

Yalnız, BENELÜKS ülkeleri bir modelinin bu ülkeler için de kullanılacağı düşünülüyor. Hatta Türkiye üzerinden şenyenvari bir anlaşma bile yapılabilir, Türkiye eğer Avrupa Birliğine tam üyelik müzakerelerine başlarsa ki, ben başlayacağını düşünüyorum. Bu bölgeler için de çok iyi olacak, hem Azerbaycan için olacak, hem Ermenistan için olacak, hem Gürcistan için olacak, ama üstelik İran için de olacak. Yani İranlıların Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle tam üyelik müzakerelerine başlamasını beklemeleri geçen sene İran'a yaptığımız ziyarette hepimizi şaşırtmıştı. Nedenini sorduk, "çok basit, demokrasi bizim kapımıza kadar gelecek, aksi taktirde Amerikalılar gelecek, Irak'ta olduğu gibi" dediler. O nedenle, Avrupa Birliği mi yoksa AB mi terciinde İran'ın tercihe tabii ki, Avrupa Birliği.

O açıdan bakıldığında, Türkiye tabii, kilit bir nokta, Türkiye'nin demokratikleşmesi, Türkiye'nin zenginleşmesi ve bu ülkeleri de birlikte Avrupa sahasına çekmesi, belki Avrupa'nın başarısı olarak uzun süre görülebilir. Ama bunun o ülkelerin iç dinamiklerinden de kaynaklanması lazım. En azından ikisi Avrupa Konseyinde bulundu, şimdi bir de Ermenistan'dan öyle birini bulurlarsa, belki de daha sağlıklı olacak, ama sizin de dediğiniz gibi biraz aramaları lazım. Çoğunlukla Ermeniler Rusya'da, Avrupa'da değil, Amerika'da ve Rusya'da o Ermenistan için bir problem. Ermeni diasporası Avrupa'da o kadar güzlü değil.

Prof. Dr. şULE KUT (Oturum Başkanı)- Teşekkürler.

Başka sorular varsa alabiliriz.

SALONDAN- Güney Kafkasya'daki en fazla etkili olacak güçlerden birisini Avrupa Birliği olarak gösterdi. Çünkü bu güvenlik ortak konseye üye olmaları dolayısıyla, fakat eklediniz ki, bu üç ülkeyi tek bir ülke olarak değil, "bir birlik olarak ona göre politikalar

üretiyor” dediniz. Fakat bu üç ülkeler arasındaki, anladığım kadarıyla, özellikle Ermenistan ve Azerbaycan arasında siyasal bir düşmanlık ve kan davasına varan bir durum var. Sizce bu şartlar altında Avrupa Birliği'nin bu politikası ne kadar başarılı olabilir ve değiştirilmelidir?

Prof. Dr. HÜSEYİN BAĞCI - (ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)- Sayın Denktaş'ın geçenlerde basına yansıyan bir açıklaması vardı, “diplomaside küskünlük olmaz” diye. Bakmayın, birbirlerine karşı düşmanlığa varacak retorik kullanırlar, ama müzakere salonuna girdikleri zaman, gayette akıllı davranıyorlar, çünkü öyle davranmaları gerekiyor. Ama bu bir sorun, AGİT'in müdahale olduğu bir sorundur, Ermenistan'la, Azerbaycan arasındaki sorunlar, tabii Türkiye açısından da önemli. Çünkü Türkiye ve Azerbaycan burada birlikte hareket ediyorlar, çünkü Ermenistan'ın Anayasasında Türkiye'nin, yani topraklarını işgal etti ve bu topraklardan çıkması yönünde Anayasa maddesi vardır, bu bir problem. Türkiye o nedenle, diplomatik ilişki kurmuyor, diğer taraftan da ona ben de katlıyorum, Ermenistan, Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sini işgal etmiştir, bu tartışma götürmez. Yani akademik dünyada da kabul edilen bir algılama tarzıdır bu, ama yapılacak bir şey yok, çünkü arkasında Rusya var. Bu sorun yeni dönemde çıkan bir sorun değil, 1988'den beri, yani Sovyetler Birliği döneminden kalan bir sorundur. O nedenle bütün soğuk savaş döneminden kalan sorunların, bu yeni ortamda çözümlenmesi öyle pek kolay olmamaktadır. Çünkü farklı faktörler ve unsurlar olayın içine görmektedir.

Tabii, şunu da görmek lazım: Ermenistan'ın durumu, bu üç ülke arasında içler acısı olan tek ülkedir. Çok büyük oranda insanları dışarıya kaçırmaktadır, bu doğru, dışarıdan Ermeni diasporasının pompaladığı aşırı milliyetçi hareketler vardır. Ama somut anlamda, Ermenistan'ın demokratikleşmesi, zenginleşmesi, daha fazla açılması gerekiyor, ama bu Ermenilerin sorunu. Türkiye öyle gözüküyor ki, özellikle son dönemlerde yaptığı açıklamalarla, Türk Hükümetinin de, daha yumuşak bir tavır sergiliyor, ilişkileri hem diplomatik anlamda, hem siyasi anlamda geliştirebilecek bir açılım arıyor. Ama tabii, Ermenilerin sürekli olarak bastırdığı ve karakterlerin, özellikle diasporada bulunan Ermenilerin karakterinin vazgeçilmez unsuru olan bu soykırım iddiaları, tabii Türkiye tarafından kabul edilebilir bir durum değil. Yani başka ülkeler bunu istediği kadar kabul etsin, Türkiye kabul etmediği için yapacakları hiçbir şey yok. Ama

böyle bir ikilem var, bu bir sorun, içler acısı, mesela Brüksel'deki Center for European Polices Studies'in yaptığı bir araştırma var. Resimleriyle, oradaki insanların konumuyla, tam bir trajedi, yani Balkanlarda yaşanan trajedinin Kafkasya boyutu. Bugüne kadar en azından Irak'a yapılacak münhaleye kadar Sovyetler Birliğini yoğun bir kontrolü altında olduğu için Ermenistan, güvenliğini tamamen Rusya'ya ihale eden bir ülkedir. Yani o bir sorun, yani eğer ihale etmemiş olsaydı farklı gelişmeler olabilirdi, ama Ermenistan'a yönelik herhangi bir hareketin, Rusya'ya yapıldığı yönünde bir algılama olabilir ki, bunun tabii, boyutları çok değişir.

O nedenle, burada takip edilecek diplomasi, yumuşak diplomasıdır. Hükümet dışı kuruluşları güçlendirmek, belli ekonomik sektörleri güçlendirmek ve Türkiye'nin de bence belli noktalarda, aşırıya kaçmamak kaydıyla yardımcı olması gerekir. Ama Türkiye'den çok Ermenistan'ın kendi içerisinde bir kritiğe girmesi lazım, kendini eleştirmesi lazım ve komşularıyla iyi geçinmeyi kendilerinin arzu etmesi lazım. Yani Türkiye nasıl bir ülkeyle diplomatik ilişkiye girer ki, sizin topraklarınızın, yani anayasasında sizin sahip olduğunuz toprakların onun olduğu ve Türklerin oradan çekilmesi yönünde bir madde buluyorsa, siz bunu diplomatik ve teknik anlamda kabul edemezsiniz. Çünkü anayasaların düşmanca olmaması lazım. O nedenle Ermeni Anayasasındaki bu değişikliğin bu değişikliğin olması gerekir ki, Türkiye adım atsın, aksi taktirde Türkiye'nin atacağı adımın rasyonalitesi olmaz. O nedenle, sorun belki bu noktada Türkiye'den değil, Ermenistan'dan kaynaklanıyor. Ama Avrupa Birliği içerisinde olsun, Avrupa Konseyi içerisinde olsun, bundan sonraki gelişmelerde de Türkiye, düşmanca bir tavır takınmamalı, büyük ağabey rolü demeyelim, ama hoş bir şey değil.

Türkiye daha efendi olmalı, daha anlayışlı olmalı, kaldı ki, Türkiye'de yaşayan 30 bin Ermeni para kazanıyor, bu insanlara Türkiye hava sahasını aştı. Bunlar çok önemli sosyolojik bence iyi niyetlerdir, eğer taviz olarak da değerlendirilecekse. Ama sorun bazen Ermenistan'dan da kaynaklanmıyor, Ermenistan diasporasından kaynaklanıyor ki, onu da ne ben çözebilirim, ne siz çözebilirsiniz ne de bir başkası çözebilir; çünkü kimliklerinin bir parçası. Ben Turkish Daly News'ta makaleler yazdım, bir madde söyledim, dedim ki "Ermenilerin işi bundan sonra daha zor, çünkü Türkiye'de yeni bir akademik nesil var, dünyaya daha iyi anlatacaklar gerçekleri ve 60'lı, 70'li yıllarda olduğu gib, Ermeniler istedikleri gibi dünyayı manipule edemeyecekler. Yani bunun üzerine bir çok

cevap geldi, üniversitelerden onları saklıyoruz tabii, birisi “ağzınızla kuş tutsanız, biz jenositten vazgeçmeyeceğiz, çünkü o bizim yaşamımızın bir parçası” diyor. Ne diyeyim beni aşar, akademisyen olarak da aşar, insan olarak da aşar. Çünkü onun sorunu, bu psikolojik bir sorun haline dönüşmüş. O nedenle, bizden çok onların kendilerine çeki düzen vermesi gerekir diye düşünüyorum.

Prof. Dr. ŞULE KUT (Oturum Başkanı)- Teşekkürler.

İzin verirseniz Panel Yöneticisi olarak ben de birkaç söz söyleyerek, panelimizi sonlandırmak istiyorum.

Gerçekten heyecanla sunulmuş, düzenle hazırlanmış üç tebliği konuşma dinledik. Buraya gelirken, Kafkasya konusunda hepimizin sadece bu üç ülkeyle sınırlı kalabileceğini düşünmüştüm, ama Sayın Kıırlmı bize gerçekten gerçek Kafkasya'yı hatırlattı. Belki de biz o konulara girmek istemiyoruz, çünkü o konulara girdiğimiz zaman, nasıl çıkabileceğimizi bilmiyoruz.

Dünya son 15 senedir, en azından son 15 senedir, ama ne zaman baksanız, kesit olarak hangi noktayı alırsanız alın, her zaman bir geçmişe yönelik bir 15 seneniz vardır. Bizim için, bu son 15 sene içerisinde gerçekten çok değişti, o kadar çok değişti ki, bu değişimi, özellikle akademik kariyerlerini veya mesleki gelişimlerinin en başındayken yakalayan insanlar olarak biz sizin karşınızdayız. Bunu hem öğrenciler açısından söylüyorum, hem, özellikle bizden daha tecrübeli katılımcılar açısından söylüyorum. Biz hepimiz, bu yaş grubu, bu nesil, bu değişiklikleri, hem heyecanla, hem de açıklıkla karşıladık. Yani bizim için olabilir de, bizim için de soğuk savaş sona erebilir de, bizim için yeni bir dünya düzeni kurulabilirdi. Yeni bir dünya düzeninin de, Amerikalıların anlamda olması da gerekmiyor. Eskisi ortadan kalktığı için, yeni bir şeyin gelmesi gerekiyordu, güzel de bildiğiniz gibi her zaman düzenli olmak zorunda değildi.

Kafkasya üzerinde baktığımızda, ben aslında bütün yaşananların çok normal olduğunu düşünüyorum, bunu diğer bölgeler için de söylemek mümkün. Fakat yine de çok büyük bir imparatorluğun, üstelik de Sovyetler Birliği gibi, zamanına göre, teknolojik açıdan da ağı ileri gitmiş, bütün o baskı sistemini kurabilmiş, yaşatabilmiş bir İmparatorluğun çözülmesinin, yavaşsız olabilmış olması, yani bütün o toprakların hep

birlikte alev almamış olması, öncelikle bana in azından bir kere söylenmesi gereken, bir şey olarak geliyor, bu önemli bir olaydır.

Türkiye'nin, özellikle Sayın Kırımlı bahsetti, bir şey eklemek istiyorum, Türkiye açısından da, Rusya'yla ilişkiler, sınır komşusu olmasının ötesinde, Rusya'nın Türkiye'den öğrenecek, daha çok şeyi olduğu için de çok önemlidir. Çünkü Türkiye Rusya'dan, bir kocaman imparatorluğun daralmasından sonra, nasıl bir ulus-devlet kurulur, bu ulus-devlet kurulurken nasıl sancılar çekilir. 80 yıl sonra hâlâ nerelerde arza vardır, neler olabilir, bunları görmek bakımından Türkiye'den öğrenebileceği çok şey var.

Türkiye ve Rusya bu coğrafyanın vazgeçilmez iki ögesi diye düşünüyorum; vazgeçilmez iki bölgesel gücü bunlar gerçekten bölgesel güçler. Çünkü Amerika ve Avrupa Birliği nereden bakarsanız bakın, bu bölge için çok önemli bir güç olabilir. Ama bunların ikisi de bölgesel güç değillerdir, çünkü bu bölgede yer almamaktadırlar. Bölgede yer alan her devlet mutlaka da bölgesel güç olmak zorunda değildir. Ama Türkiye'de Rusya'da ve İran'da, özellikle rejim değişikliği ihtimalini düşünürseniz, ne zaman olur bilemeyiz. Ama ileri bir tarihte, daha seküler bir İran'da bu bölgedeki üç ana büyük bölgesel güç olacaktır.

Onların karşısında Avrupa Birliğinin, Hüseyin'in dediği gibi birlikte karşısına alıp konuştuğu, nüfusu en iyi tahminlerle, yani gidenleri de bir araya koysanız, 15 milyon civarında bir Güney Kafkasya ben ona yine "Güney Kafkasya" diyeyim, bir yer var. Buradaki bu bölgesel güçlerin, bu üçü bir arada olduğu zaman bile kendilerine küçük gelebilecek bu grup karşısında, daha ağır başlı, daha yönetici, bunu olumlu anlamıyla söylüyorum. Bir tavır alabilmeleri, bunların hiç birini büyük ağabey yapmayacağı gibi, çok daha bilgedeki istikrara katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla burada herkes bir arada işbirliği yapabilir diye düşünüyorum. Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki işbirliğini de, geçmişin gölgesi düşürülmeden yapılması gereken, ileriye yönelik bir hadise olarak görüyorum.

Kafkasya'yla ilgili olarak da, içeriye baktığımız zaman, şöyle bir Batı kaynaklı değerlendirmeler, burada, özellikle İstanbul'da çok sayıda kuruluş var, Kafkasya kökenlilerin oluşturduğu sivil kuruluşlar bunlar. Onlarla yapılan görüşmelerden, gelinen nokta, yani diplomatik açıdan da bu söyleniyor, siviller de bunu söylüyor, Batılılar da gidip

araştırma yaptıklarında bunu söylüyorlar. Aslında ortaya çıkan şey son derece basit, ortaya çıkan şey nerede olduğu önemli değil, ama güçlü milli kimliklerin, zayıf devletlerin olduğu bir coğrafyadan bahsediyoruz. Böyle bir durum olduğu zaman, o güçlü milli kimlikler, yani güçlü Abhaz, Çerkez kimliği, güçlü Çeçen kimliği, güçlü Rus kimliği böyle kimliklerin hepsini bir arada, bu coğrafyaya sıkışmış bir şekilde ve bunların da büyük bir çoğunluğunun da otokton olarak yaşayagelirken burada, bunların buldukları siyasi sınırlar içerisinde sıkışıp kalmalarını beklemek çok yanlış olur. Bunun da normal şey olduğunu düşünmemiz gerekiyor. Dolayısıyla hem haklar arası çatışma ihtimallerinin yüksek olduğu bir yerden bahsediyoruz ve gene de şu ana kadar ki çatışmaları, gene de potansiyel çatışma miktarını düşünürseniz sayısının “çok da fazla olduğuna sevinmek gerekir” diyorum. Hem de aynı zamanda, o devletlerin topraklarından ayrılıkçı taleplerin, haliyle çok fazla olabileceği bir yer. Yani burada bir sosyolog izlenimi de vermek istemem, yani şunu söylemek istiyorum: Baktık, resim bu öyleyse normal, hayır bu demokratikleşmeyle, pazar ekonomisinin işlemesi gerektiği gibi işlenmesinin sağlanmasına uluslararası katkıyla ve liberal demokrasiye, ama sadece seçim yaparak değil, kültürel olarak da o demokratikleşmeyi sağlamak suretiyle geçirebileceğine inanıyorum.

Özetle şunu söylemek istiyorum: Çok uzun zamandır -Hüseyin biraz daha yakından biliyor- Balkanlar konusunda çalışan biri olarak Kafkasların durumunun şu ana kadar cereyan etmiş hadiseler bakımından Balkanlardan daha iyi olduğunu, ama Kafkasların geleceğinin, özellikle ekonomik potansiyel ve dünyanın onlara elini uzatması bakımından daha karanlık olduğunu söylemek gerekiyor. İşte bu noktada, bu iki yerin arasında konumlanmış Türkiye'ye düşen görev, bu ikisiyle sınır komşusu olduğunun bilinciyle hem Balkanları, hem Kafkasları bir bütünlük içerisinde görüp -kendi çıkarları için değil sadece, bölgede istikrar Türkiye'nin çıkarıdır- buradan hareketle tabii ki boru hattı, tabii ekonomik ilişkiler -bu tartışılacak bir şey değil, her ülke bunu yapar, ama onun da ötesinde iki tarafta da istikrara katkıda bulunacak adımları atması gerekiyor diye düşünüyorum.

Buraya gelirken konuşma yapmayacağım diye geldim, ama “konuşma yapabilirsiniz” demişlerdi bana. Özellikle Sayın Merkez Müdürüne ve Sayın Genel

Sekreter Ayfer hanıma çok teşekkür ediyorum. Bizi dinlediğiniz için sizlere de teşekkür ediyorum.

Umarım Kafkasya için ve bölgemiz için daha güzel günler gelir.

.....&.....